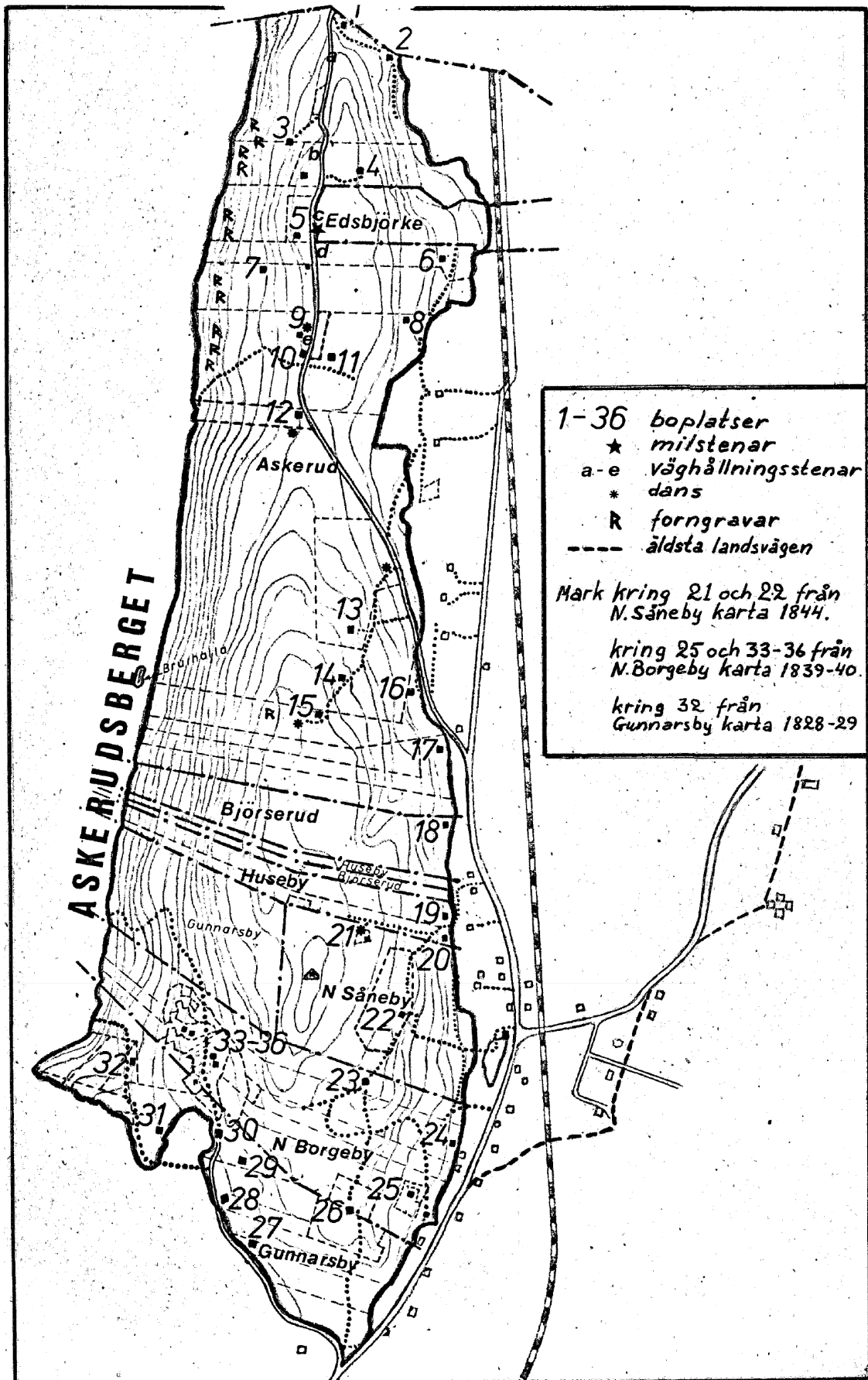

ASKERUDSBERGET

Av Börje Stensler och John Olsson, 1970-80-talen.

Börje Stenslers boplatsskarta över Askerudsberget

Askerudsberget

är beläget utefter Frykens östra strand från Gunnarsby hemman i söder till Askeruds hemman i norr. Det är omkring 3000 meter långt, mäter som mest 800 meter på bredden och omfattar ungefär 160 hektar. Höjden över havet är 149 meter och över Fryken 87 meter. Största bredd och höjd finner man väster om vägskalet i Norra Borgeby.

Hemmanens skogsmark eller hemskogen är den vanliga benämningen före laga skiften omkring 1840, som fördelar berget på hemmanen ungefär så här:

Askerud	80 ha
Norra Borgeby	20 ha
Norra Såneby	25 ha
Gunnarsby	13 ha
Björserud	10 ha
Huseby	7 ha
Edsbjörke	5 ha

Innehåll

Forngravar	s. 3
Landsvägen	s. 3
Backstugusittarna	s. 6
Boplatser	s. 7
Nöjesberget.....	s. 30
Nöjesberget, version 2.....	s. 32

Forngravar...

... och de fornsvenska hemmansnamnen vittnar om att människan finns i Askerudsbergets närmaste omgivningar redan för ett par tusen år sedan. En mera exakt tidsangivelse lär vara omöjlig utan undersökning av gravarnas innehåll, men eftersom de har utsatts för plundring får vi leva i ovisshet. Forngravarna faller under fornminneslagen och Riksantikvarieämbetet svarar för inventering och registrering.

I Askerudsberget finns EN grav registrerad - Sunne nr 1 - belägen högst uppe på berget väster om vägskälet i Askerud. Det är ett cirkulärt röse med en diameter av åtta meter och en höjd av knappt en meter. Strax intill finns en mindre stenformation.

Ovanligt nog har den förutom numret begåvats med ett namn - *Trolldomen* - som även införts på moderna kartor. Än en gång har man missuppfattat namnet. I generationer har ortsbefolkningen kallat platsen *Tröllomman*, som försvenskat således blir *Trollugnarna*. Namnets ursprung kan man bara gissa sig till. Namnexpertisen i Uppsala vågar inte ha någon bestämd mening. Det kan vara den gamla hedniska folktron på trolldom, som utövades av hemska mystiska väsen av kvinnokön nattetid på begravningsplatser och liknande ställen. En kanske något djärvare gissning är att namnets bakgrund finns i häxprocessernas tid.

Strax norr om *Stahalla* finns ett stråk av gravar, som ligger samlande på kanten av den bergskant, som stupar ner mot vattnet. Dessa gravar är inte registrerade.

På uppdrag av Nath. Hedin har emellertid Wilh. Johansson i Sunne gjort en uppmätning av flera av dessa gravar. Här intill är den karta som W.J. välvilligt låter oss ta del av. För att underlätta läsningen av kartan kan nämnas att 1⁴⁸ är *Linelund* och gränsen mellan 1⁴² och 1⁴⁵ finns i Gullringsbacken.

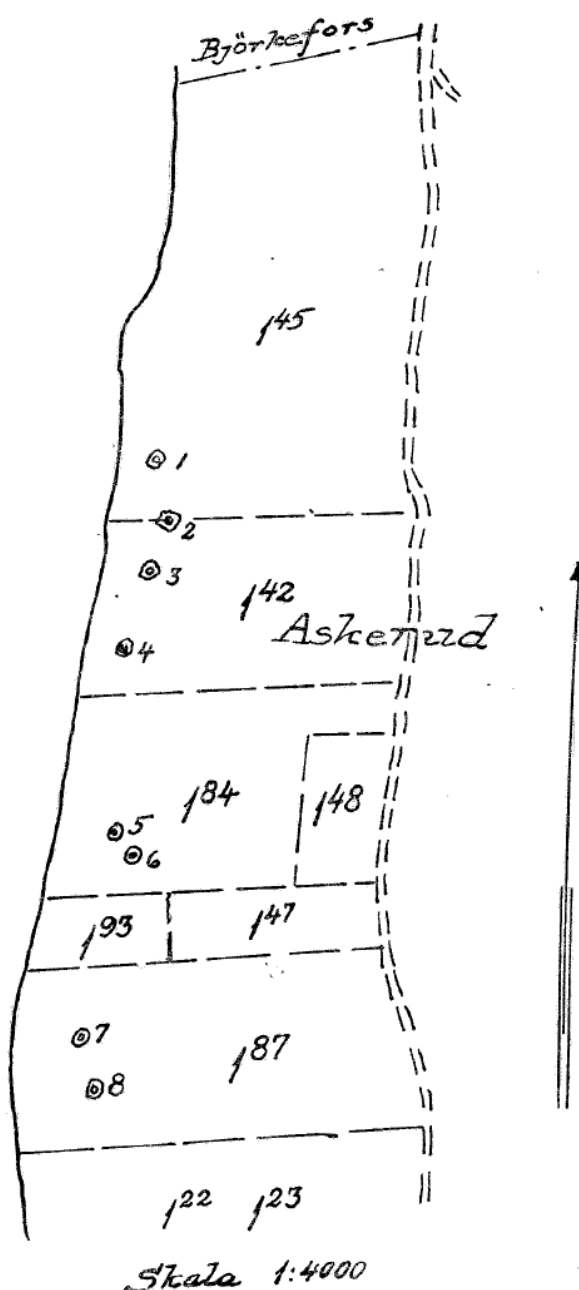
Närmare *Stahalla* (utanför kartan) finns ytterligare några forngravar och vidare i området söder därom.

Ovannämnda *STA-halla* är en omkring 10 meter bred häll, slät och långsluttande ut i Fryken, belägen vid *Fattigstugans* (12)¹ strand. Den omtvistade namndelen STA bör åtminstone i dess värmländska betydelse kunna härledas till fornsvenskan med betydelsen STÄLLE. Jämför t.ex. *dyngsta* = ställe för gödsel. *Stahalla* torde ursprungligen ha varit båt-, vatten- eller tvätt-sta eller en kombination därav. Bruka(de)s åtminstone på 1900-talet som badställe.

Landsvägen

Så länge det har funnits människor har det funnits vägar av något slag mellan deras boplatser. Man behövde snart väg till kyrkan och tinget och därför vågar man nog anta, att vägarna kring Sunne kyrka och Gunnarsby Tingsgård var livligt trafikerade redan i början av 1500-talet.

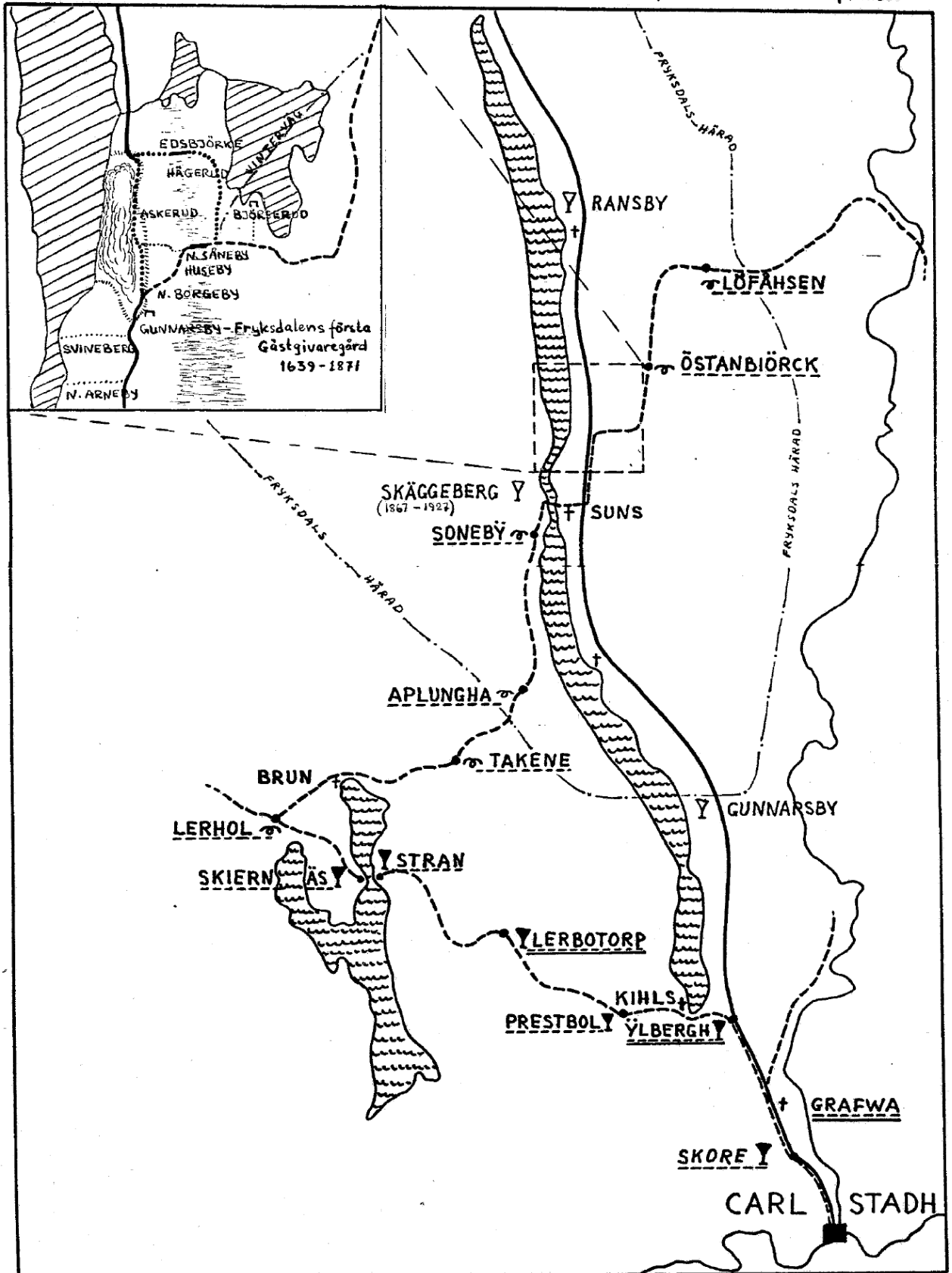
Kartan på nästa sida grundar sig på 1600-talskartor

¹ Siffror inom parentes (n) hänvisar till boplatzesbeskrivningar, se sid 7-30. /OB

VÄGEN TILL FRYKSDALEN

	Körbar väg
Planerade gästgiverier	enl. karta
fr. 1680-talet
	Väg
Fungerande gästgiveri
Posthåll	enl. karta
fr. 1690-talet
	två möjliga vägar mot
norr. Den östra över Hög-
erud finns 1645. Den västra?	kartdetaljen
till
vänster

och som synes finns två vägar till Fryksdalen, vägar som sammanfaller mellan Sunne kyrka och Ingmår och delvis går i och utmed Askerudsberget. Den ena på Frykensjöarnas östra sida upp till Vitsand och den andra över Brunskog och Sundsbron till Älvdalen. Den senare är postvägen och ungefär samma sträckning återfinns 1650 på en karta i Krigsarkivet. Likaså på de Arfwidssonska hemmanskartorna daterade 1645, där vägen genom N. Arneby, Svineberg och Gunnarsby till *Avrättsbacken* (Herrgårdsbacken) går precis som idag. Vidare norrut till N. Borgeby, där vägen norr om *Sandtäppa* går i nordostlig riktning till *Erkan* och därifrån till Huseby, uppe på berget i N. Såneby, på kavelbron över våtmarkerna till Björserud, Gunnarsby utmark och Gjutarregården. Hägerudsgatan och dess förlängning mot Edsbjörke och Björkefors överensstämmer med dagens.

Men vägen norrut från N. Borgeby, hur är det med den? Fältet är ganska fritt för spekulationer. 1645 års kartor ger ingen ledtråd. Men kanske den bekanta *Gyllenius Dagbok*? Under hans sockengång åren 1663-1665 passerar han våra hemman sex gånger, men inte en enda gång nämner han Askerud, trots att han är mycket exakt i sina beskrivningar. Han kommer t.ex. i juli 1663 med båt till Björkefors där han övernattar och fortsätter *Den 15 till Ässbiörk och andre gårdar widh Biörken, en stoor siö, sedan til Soneby, Hoseby och Borgeby*. Fem gånger besöker han *Mååsegårdera* (Edsbjörke, Hägerud, Björserud) och tycks föredra den vägen. Eller, är Hägerudsgatan möjligen enda vägen norrut? Det är troligt! Har då Askerud väg österut mot Såneby? Varför inte! Askerud har ju sin skog österut och alla kartor från slutet av 1700-talet visar väg mellan Askerud och Såneby.

På 1730-talet finns emellertid med säkerhet den övre landsvägen och 1747 får den milstenar. De som markerar 1 mil har Adolf Fredriks monogram och landshövding Hamiltons initialer (JAH), ½-milen saknar kungens monogram och ¼-milen har enbart årtalet.

Några står alltjämt kvar skyddade av 1942 års fornminneslag:

¼-mil Brårud	står kvar
1 mil Gunnarsby	se nedan
¼-mil Askerud	se nedan
½-mil Ivarsbjörke	står kvar vid Klasåsen
¼-mil Ivarsbjörke	står kvar i Lejonbacken
1 mil Lysvik	står kvar vid Strandvik

Helmilstenen i Gunnarsby har sin plats öster om vägen i övre änden av Ämtingbacken. Den försvann för några år sedan, av allt att döma i samband med uträtningen av vägen. Vem vet vart den tog vägen?

Kvartsmilstenen från år 1767 i Askerud borde kunna spåras till hemmanets nordliga del vid den äldsta vägsträckningen, som troligen gick från gård till gård, förbi *Hansslätta*, *Skôrpas torp* och *Bostället* ut på landsvägen norr om Gullringsbacken.

I samband med storskiften omkring 1800 flyttas vägen upp på platån i Askerudsbergets norra del och vid nästa mätning förses den nya vägsträckan med milstolpe, ¼-mil daterad 1847. Den står öster om vägen vid *Linlund*.

Under depressionen på 1920-talet bygger man nya vägar under ledning av Statens Arbetslöshetskommission, bl.a. från vägskälet i Askerud till Bada. Vid Berga i Lysvik finns en minnessten med inskriften *Vägen Askerud-Bada byggdes åren 1922-1924 såsom statligt nödhjälpsarbete*.

Vägröjning och underhåll ålåg de enskilda medägarna. I bokstavig mening fick alltså bönderna ge sig ut och se till att vägarna var farbara. Stadgandet därom ingick i 1649 års gästgiveriordning och gällde fram till 1936. Underhållsarbetet skedde vanligen gemensamt men snöplogningen sköttes av gårdarna i tur och ordning. Vem minns inte träplogen som stod parkerad vid korsvägen i Ingmår.

Sträckorna beräknades efter vars och ens jordatal, bestämdes vid lantmåteriförrättning och fastställdes av Länsstyrelsen. Gränserna markerades vid vägkanten av s.k. väghållningsstenar, varav en och annan fortfarande står kvar. Utefter gamla landsvägen i Askerud har John Olsson (från *Hagjål = Haggärde*) hittat några (= a-e på kartan på Askerudsbergets boplatskarta).

- a. SS - mot norr.....Markerar var väghållningsskyldigheten började för någon från Ivarsbjörke.
- b. G-ONS - mot norr.....Gullringsbacken—Olof NilsSon = Rik-Olas på Myråsen sydgräns.
- c. NÄSENA - mot söder.....Nära kvartsmilstenen vid Linelund.
- d. PL.....Strax söder om Näsas sten.
- e. OPS - mot norr.....Norr om stigen till Stahalla, väster om vägen.

Eftersom Näsas väghållningsskyldighet sträcker sig 129 meter söderut, måste c. och d. vara från olika väghållningsperioder.

Edsbjörkes och Askeruds² bönder hade sina vägdelar söder ut. Vid korsvägen i Ingmår hade t.ex. Backlund i Edsbjörke 78 meter. Stenen har hittats av Harald Sand.

Borgebybönderna skötte vägen lite längre söderöver. Vid *Lars-Jåns* hade *Ludde i Jål* sin sten (LLs), som nu hemtagits och bevarats, och längre upp i Ämtningbacken hade *Karl-Ors* sin del.

Av Sånebybönderna hade t.ex. *Ola i Täppa* att fullgöra sina skyldigheter i kröken i Husebybacken, *Ola i Hagjål* vid *Terven* i Huseby och söder därom *August på Ångåsen*.

När Anna Eck - född Nordqvist på *Jägartorpet* i N. Såneby - besökte sin barndoms trakter efter nära 60 år i USA, var en av hennes första åtgärder att försöka ta rätt på familjens sten i diket nära kanalen i N. Såneby. Till hennes stora sorg var den försvunnen.

Backstugusittarna...

... är resultatet av folkökningen under 1800-talet. Den är lavinartad och helt utan motstycke i vårt lands historia. Eftersom större delen av landets befolkning bor på landsbygden är det framför allt dessa som drabbas av befolkningsöverskottet. De små jordbruken kan inte försörja de stora barnkullarna och många hemmasöner och döttrar lockas av Amerikas möjligheter.

Så startar den stora utvandringen, som skulle komma att beröva - eller befria - Sverige från över en miljon innevånare. Men trots detta är vårt land utan tvivel överbefolkat och ur stånd att ge människovärdig försörjning åt alla.

De flesta *överblivna* är bondebarn, som ofrivilligt tvingas delta i ett gökungedrama, som degraderar dem till fattighjon, lösdrivare eller backstugusittare. Av dessa kategorier finns i N. Borgeby skolrote (= Ingmår) 262 personer år 1860 (=21%), 210/1879 (=18%), 107/1890 (=12%), 82/1900 (=10%), 8/1910 och en enda 1930. Merparten av dessa är backstugusittare. Bostaden kan egentligen se ut hur som helst och kan identifieras *Bostad på mark som han/hon icke äger, som uppförts och bebos med markägarens goda minne, skriven på markägarens mantal*.

Dessa backstugusittare utgör en arbetskraftsreserv, som bönderna har god nytta av men som man inte har något som helst ansvar för. De får försöka klara sin försörjning bäst de kan. En del etablerar sig som hantverkare och en tid finns inte mindre än fem skomakare i Askerudsberget.

² Vid vägskälet i Ingmår *kolliderade* Edsbjörkeborna med de öst ifrån kommande. Askerud fick således inte plats hemmavid, utan hänvisades till Gräsmark (se räkenskapsboken för Askeruds hemman).

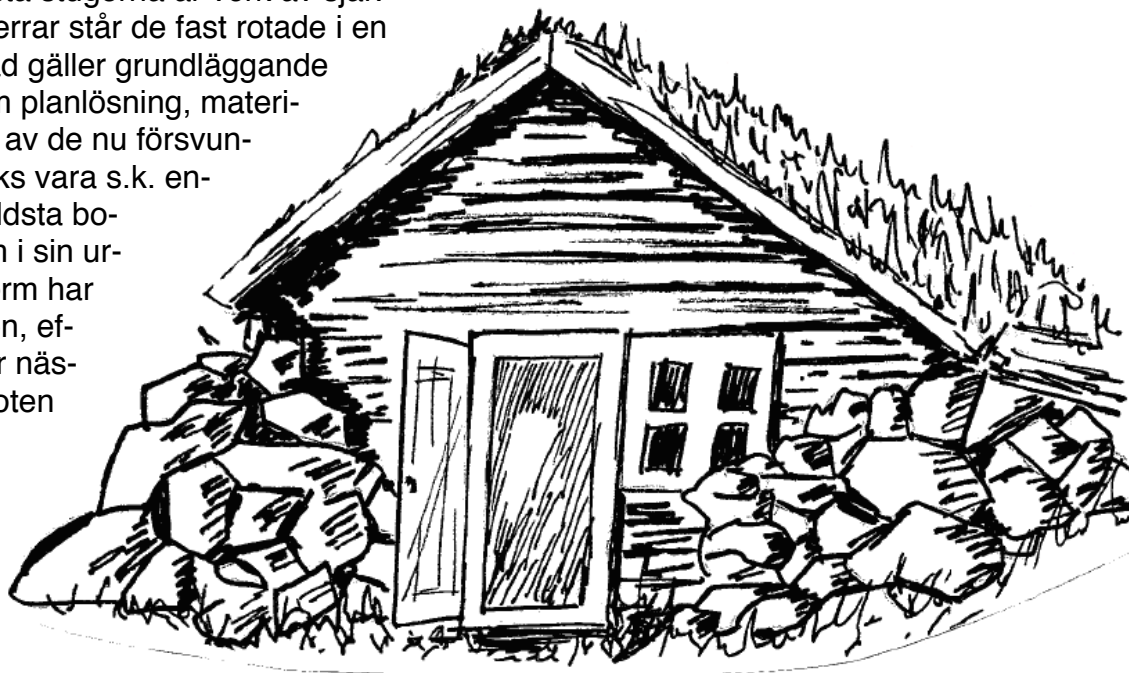
Men oftast gäller det att till varje pris stilla hungern och priset, framför allt för de stackars kvinnorna, tycks ibland bli ganska högt. År 1860 finns inte mindre än 24 s.k. oäkta barn i olika åldrar i *Bergets* stugor. På våra hemmans marker finns under 1840/70 mellan 40 och 50 backstuguhushåll, varav de allra flesta är inflyttade från Östmark, Fryksände och Lysvik. Flertalet ligger i Askerudsberget, som före denna tid var oskiftat.

Landsvägens flyttning upp till platån i Askerud bidrar med all säkerhet till att göra området attraktivt. En mindre *by* om 9 stugor mellan *Fattigstugan* och Björkeforsgränsen bildas under 1880-talet, varav en (*Linelund*) fortfarande är åretruntbostad.

Tillgängliga kartor och beskrivningar ger långt ifrån en fullständig bild av *Berget*, ett faktum som gav mig och *John i Hagjål* impulsen att försöka genomföra en inventering och kartläggning.

Med hjälp av äldre minnesgoda personers berättelser och våra egna minnesbilder från barndomen, fastställde vi lägen för de nu igenvuxna små tegarna och slätterna i berget, varefter jakten på husgrunder och liknande i och omkring dessa började. Använda namn kanske inte alltid överensstämmer med dagens.

Även om de flesta stugorna är verk av självständiga byggherrar står de fast rotade i en byggtradition vad gäller grundläggande egenskaper som planlösning, material etc. De flesta av de nu försvunna stugorna tycks vara s.k. enrumshus, den äldsta bostadstypen, som i sin ursprungligaste form har ingång på gavlen, eftersom taket går nästan ner till stenfoten och ibland är ingrävda i en sluttning. Några av de fristående har tillbyggd bod eller förstuga och då ingång på långsidan. Tillbyggnaden är vanligen utan sammanhängande grund, möjligen finns ett par hörnstenar som bevisar dess existens.

Den något större och förmodligen senare bostadstypen, enkelstugan, består av *stuga*, *förstuga* och *kammare*. Ett par sådana finns alltså kvar i Askerudsberget.

Det förekommer också, att bostaden senare placerades uppe på den gamla enrumsstugans höga stenfot, varvid man fick källare under huset.

Boplatser

Med början från norr följer nu en beskrivning av stugorna och dess befolkning. Numren återfinns på boplatskartan över Askerudsberget.

1. Seffrestôrpe (Sigfridstorp)

Beläget på gränsen mellan Askerud och Edsbjörke omkring 50 m öster om gamla landsvägen. Marken tillhör Väststugan i Edsbjörke.

Torpet har fått sitt namn av Per Sigfridsson, som tillhör de svältande skaror från de norra socknarna som i mitten på 1800-talet drar ner genom Fryksdalen på jakt efter det dagliga brödet.

Han är född i Vitsand 1823, är en tid smed på Torsby Bruk innan han tvingas vidare söderut och 1845 hamnar vid Björkefors Bruk, som likaså har svåra problem. Konkursen är ett faktum 1852.

Per Sigfridsson ingår äktenskap med Maria Nilsdotter, född i Askerud 1824, som dotter till Askeruds 11:e indelte soldat Nils Nilsson Askelöf och dennes hustru Ingeborg Månsdotter. Familjen Sigfridsson är *inhysesjon* i Askerud, med all säkerhet hos Askelöf, som från 1851 bebor gratialistbostället *Titåsen* (4). Askelöf avled i december 1853, men de övriga tycks trots detta bo kvar, ty Askeruds HFL 1860 upptar både soldatänkan Ingeborg och *inhysesjonen* Sigfridsson.

Det är därför troligt att Per Sigfridsson bygger *Seffrestôr*p på 1860-talet. Han blir *backstugusittare* i Edsbjörke och är sannolikt - som de flesta andra i Askerudsberget - dagsverkare på Björkefors.

Per och Maria får barnen Kajsa *1848, Nils *1851, Märta *1856 och Maria *1870.

Mor Maria avlider 1884 och enda hemmavarande barnet 14-åriga Maria, får ge sig ut i arbetslivet. Hon är en tid lillpiga på Björkefors herrgård, men beger sig till Stockholm 1896. Hon är mormor till fru Inger Edberg i Sunne. Per Sigfridsson blir ensam och flyttar till Edsbjörkesäter där han avlider 1896. Därmed upphör *Seffrestôr*p att vara till.

2. Boställ (Askeruds soldatboställe)

Ligger i nordöstra hörnet av Askerudsberget och har bebotts av fjorton knektar sedan 1689, då Jöns Månsson Askelöf kom till roten.

Den siste knekten var Olof Ask, som föddes på torpet 1868. Han tjänstgjorde från 1887 till 1915. Hans far, född i Norra Sånby, hade före honom haft soldatsysslan under 32 år och flyttade vid avskedet till *Titåsen* (4).

3. Lell-Janstôr

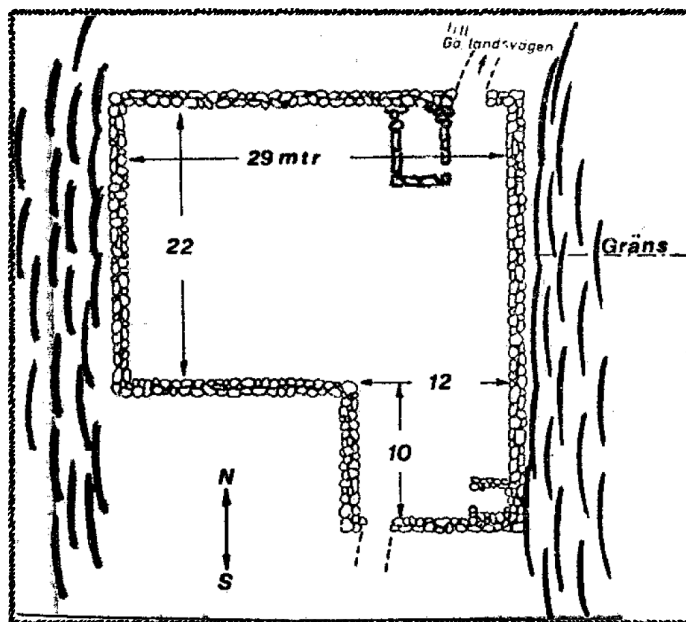
Beläget väster om Gullringsbacken på en *hylla* nedanför det branta berget, där John "i Hagjål" Olsson har sin sommarstuga. Täppan omfattar endast omkring 750 kvm och är ingärdad med stenmurar. I öst-/västlig riktning upptar den hela hyllbredden.

Boplatsens ålder är svår att bestämma, men torde - liksom de andra backstugorna nedanför högplatån - kunna dateras före tiden för *gamla* landsvägens framdragning över berget, dvs. före omkring 1800.

Lell-Jan är troligen far till bröderna Per och Lars Jansson (födda 1800 resp. 1821), som bor här på 1840/50-talen med hustrur och tillsammans tre barn. På 1860-talet fanns endast Per med hustrun Kerstin Svendsdotter och deras son Olof, som beskrivs som *lytt* och sonen Lars som sägs vara *slö*. På 1870-talet ingår Olof *1835 äktenskap med Kersti Larsdotter *1836. 1890 års husförhörslängd kallar Lars Persson *idiot* och han bor på *Fattigstugan* (12). På *Lell-Janstôr*p bor Olof Persson med hustru och barn och beskrivs *backstugusittare-sinnesrubbad*.

Något av de sista åren på 1800-talet - troligen 1898 - brinner stugan ner och *Lell-Jans-Olle* och hustrun Kersti Larsdotter kom till *fattigstugan*. Oskar Andersson berättar:

— *Olle var krömpling å Kersti skull ut på tiggarrått. Inna ho gav sej iväg, hämta ho ett tråg, som ho gav gûbben å ongan. De satt sedan i sänga å skavd skover frå tråg för å försök still hongern.*

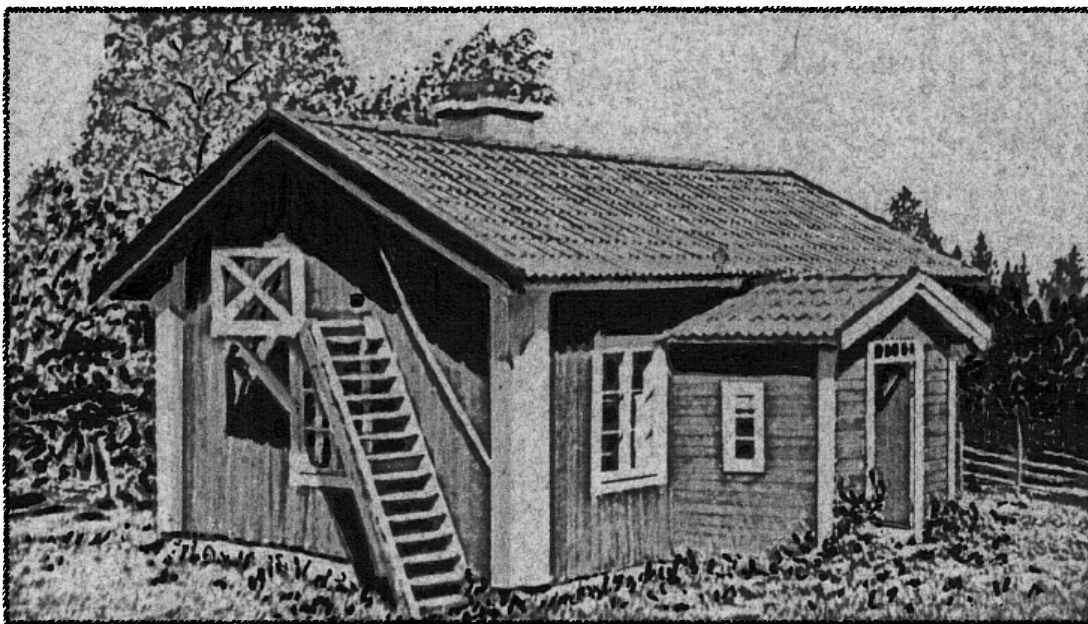

4. Titåsen (Silja)

Torpet är beläget strax söder/öster om Gullringsbacken. Det är en av de *enkelstugor* som finns kvar i berget och den används fortfarande som semesterbostad av medlemmar i familjen Silja.

Torpet var avsett som bostad för Askeruds gratialister, d.v.s. in-delta soldater som tjänat roten tills de fallit för åldersstrecket och fått *afskjed med underholl*.

Erik Nilsson Askelöf pensionerades 1789, Nils Nilsson Askelöf flyttade in 1851 och Sven Olsson Ask (Askelöf i rullorna före 1870) år 1887.

Askeruds gratialistboställe

Det tvångssparande som infördes 1871 tillät den sistnämnde att friköpa torpet.

Sven Ask och hans hustru Kerstin (*1836) hade åtta barn. Sonen Olof (*1868) efterträdde sin far som knekt (2). De fyra yngsta - Karolina, Anna, Emma och Oskar - bodde fortfarande hemma vid flyttningen till *Titåsen*. Karolina ingår omkring 1900 äktenskap med Gustaf Ludvig Silja från Järnskog. År 1910 hyser det lilla torpet åtta personer ur familjerna Ask och Silja.

5. Linelund

Olof Sättermann *1828 och avskedad knekt i Sätter, kom till Askerudsberget på 1860-talet och ingår äktenskap med änkan Karin på *Elgtorp* (7).

Han bygger sin backstuga omkring 200 m söder om Gullringsbacken, en stuga som byggs om, till och på i början av 1900-talet. Olof Sättermann etablerar sig som skomakare (observera skylten på huset, nästa sida) och år 1880 omfattar hushållet även fosterdottern Maria-Kajsa Jonassdotter *1857 och lärlingen Lars Persson *1862 i Lysvik.

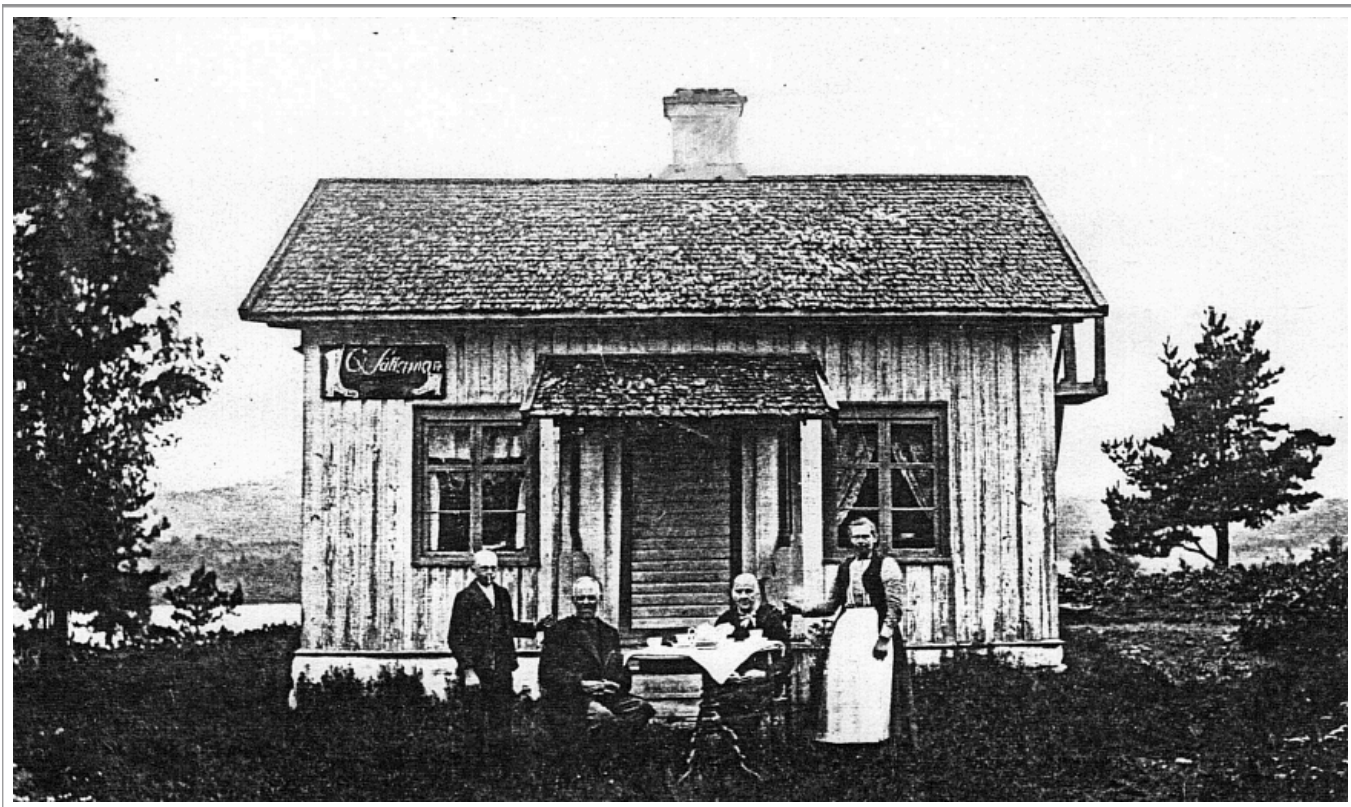
Hushållet har samma sammansättning i både HFL³ 1890 och 1900 med undantag för lärlingen, som växlade år från år. Karl Olsson *Karl-Ors* från N. Borgeby är lärling omkring 1897 och han berättar om den livliga trafiken på vägen utanför - huvudstråket från/till norra Fryksdalen - speciellt på marknadsdagarna, och hur han blygt men intresserat beundrade flickorna från Ivarsbjörke, som gick förbi på vägen till konfirmationsundervisningen i Sunne kyrka.

1910 finns där Karolina Andersson som lägenhetsägare. *Lina*, som gett sitt namn åt stället, är *1857 i Brunskog och hennes son Oskar Andersson, som hade titeln skomakare, är *1888 i Arvika. Oskar avled på hösten 1975, inte långt efter det att John Olsson *bandat* Oskars minnen från barndomen på Askerudsberget.

Sonen Rune avlider våren 1979 och i skrivande stund⁴ lever hustrun Anna ensam på *Linelund*, t.o.m. ensam i norra delen av *Berget*.

³ HFL = husförhörslängd. /OB

⁴ 1980-talet. /OB

Omkring 1900, före stugans om- och påbyggnad. Lägg märke till utsikten över Fryken efter skogsbranden 1898. Olof Sätterman (skomakare), h. Karin Larsdotter, Karolina Andersson (t.h.), s. Oskar Andersson (t.v.)

6. Skôrpas torp

En mycket gammal boplats från tiden före den s.k. gamla landsvägens tillkomst, belägen i Askeruds bys förlängning norrut, omkring 300 meter öster om gamla landsvägen. Det var ett enrumshus på ungefär 6x5 meter.

Skôrpa - eller Skôrpa-Ola - som sist bodde här, var en backstugusittare, som var en *sjutusan till slagtröskare*. Han gick omkring på bygden och arbetade på provisionsbasis, d.v.s. lönen för mödan var en del av vad han presterade. Skötte han sig bra, kunde han räkna med förtur följande år och det låg naturligtvis i hans intresse att till varje pris hålla sig kvar hos *sina* bönder.

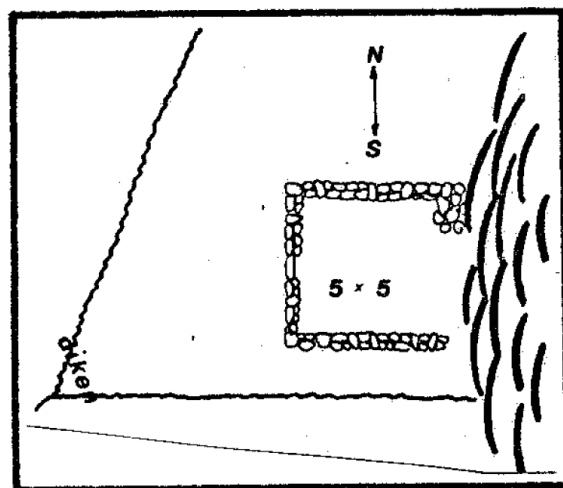
Det är osäkert vem Skôrpa-Ola var, med det är troligen Olof Olsson, född i Askerud 1843 och backstugusittare där från 1880-talet till omkring 1900. Denne är son till Olof Jonsson och Britta Jansdotter, backstugusittare i Askerud under 1830/70-talen, kanske på samma plats.

7. Elgtorp

Backstuga nedanför branten sydväst om *Linelund* (5) och omkring 100 meter väster om gamla landsvägen. Platsen var bebodd före 1800.

På 1850/60-talen hittar man namngivaren Per Persson Elg *1830, hustrun Karin Larsdotter *1815 och *stjyfdoter* Maria Andersdotter *1854.

När Karin blev änka, ingick hon äktenskap med Olof Sätterman, se *Linelund* (5).

8. Hans-Pers

En liten *stuga* på 4x3 meter, delvis ingrävd, belägen omkring 150 meter norr om *Hagen* i Askerud, ungefär 200 meter öster om gamla landsvägen, 9 meter söder om ägaregräns, på *Hansslätta*, som numera är helt igenvuxen.

Stugan hyser på 1830/40-talen Per Hansson *1789 med familj, som bl.a. består av sonen Per Persson *1831. Denne med hustru och tre döttrar bebor denna plats in på 1870-talet och 1880 finner man där backstugusittare Per Persson som ensamstående.

Han ingick strax därefter nytt äktenskap och flyttar litet längre söderut i berget (se 14).

9. Skyttepaviljongen

Tidigare Åbergs loge omkring 50 meter norr om *Åbergsstugan* (10) och 25 meter väster om gamla landsvägen. Den ligger således nära skjutbanan, som återuppstår under andra världskriget.

På paviljongen har man fester med dans och verksamheten pågår från omkring 1900 till 1910.

Målarvärd Dahlström i Askerud tar hand om byggnaden, som senare används vid uppförandet av den nya målarverkstaden, som blir Norra Borgeby skolrotes *mellanskola* under åren 1916 till 1921.

10. Åbergsstûga

En enkelstuga vid gamla landsvägen och stigen ner till Stahalla. Tillkommen efter gamla landsvägen i början på 1800-talet.

Stugans namngivare är *lösdrifvare* Jan Åberg *1808, som flyttar in 1864 när han blir Ingmars förste småskolelärare (se *skolan*). Familjen består, förutom Åberg själv, av hustrun Ingeborg Nilsdotter *1805, två söner och en dotter.

Barnen flyttar in i Askerud några år senare, när bröderna förvärvat ett par tunnland mark söder om föräldrarnas bostad (se 12).

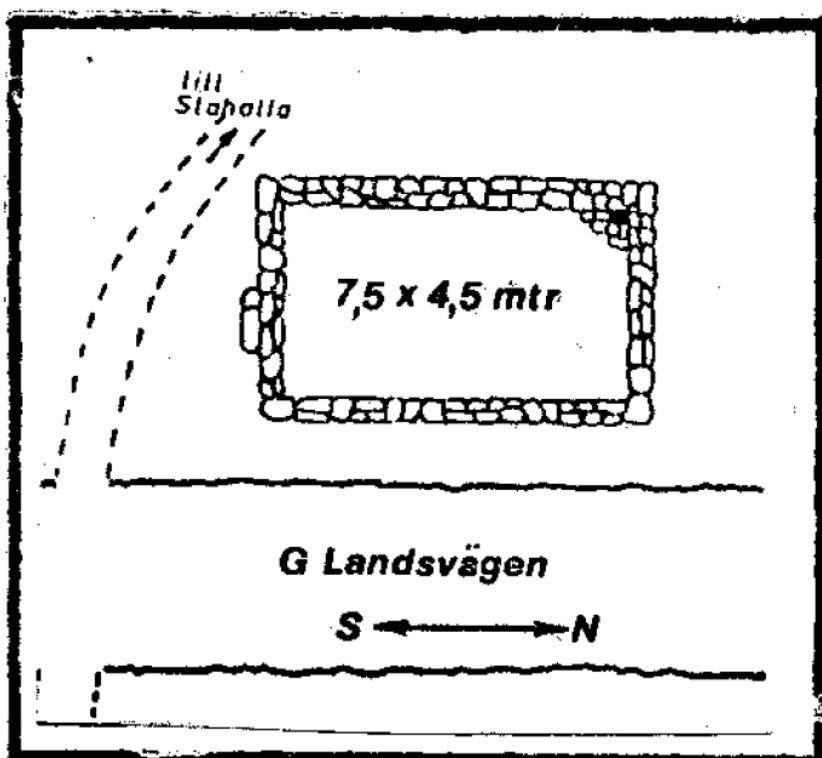
Enligt HFL 1870 finns i Åbergs hushåll Katarina Larsdotter *1852, dotter till Lars Persson och Katrin Larsdotter. Denna familj återfinns på 1840/50-talen som backstugusittare i Askerud, möjligen Åbergs föregångare i stugan.

1880 hyser stugan fattighjonen Jan och Ingeborg Åberg samt Olof Åberg och Katarina Larsdotter. Den sistnämnda betecknas *slö*.

Om Åbergs-Ola sade Oskar Andersson, att strax före 1900 så:

— *lämn han allt å for te Nôrrland.*

1900 och 1910 var Katarina Larsdotter ensam och kallades *fattighjon* och *idiot*.

11. Myrtorp

Ett 1800-talstorp beläget 50 meter öster om gamla landsvägen ungefär mitt emot Åbergsstugan. Tillhörande tegar ligger utmed vägen och blev en tid använda som parkeringsplats för besökande till festplatsen vid *Fattigstugan* (12). Tegarna är numera delvis igenvuxna.

Stugan, en av de större i berget, var en enkelstuga på omkring 7x8 meter och ursprungligen ett undantag från *Där Ner* i Askerud.

På 1860-talet blir torpet bostad för backstugusitterskan Stina Petersdotter *1829 i Ekshärad. Hon går vanligen under namnet *Kull-Stina* och har fyra söner Nils Gustaf Larsson *1857, Per Nilsson *1860, Johan Olsson *1867 och Magnus Johansson *1872.

1877 flyttar Stina och sönerna Johan och Magnus till fattigstugan.

Maria Pe(te)rsdotter, född 1825 i Östra Emtervik och före detta piga hos lanthandlare Tjeder i Norra Borgeby, blir nästa backstugusitterska på *Myrtorp* och finns där till in på 1890-talet, då hon utvandrar till Amerika.

Någon ytterligare bosättning på *Myrtorp* tycks inte ha förekommit.

12. Fattigstugan

I familjen Åberg (se 10) finns, som tidigare nämnts, två söner Jan *1842 i Ekshärad och Gustaf *1847 på Björkefors. När Jan Åberg d.y. 1866 efterträder sin far som småskollärare, förvärvar han tillsammans med sin bror från gamle Nils Olsson och hans hustru Kajsa Svensdotter i Askerud två tunnland söder om *Åbergsstugan* (10). Marken består av en omkring 40 meter bred remsa från gamla landsvägen ner till Stahalla, således det som omkring 1940 blev festplats. Till höger innanför grinden bygger bröderna en parstuga, där Jan från november 1897 har en fast punkt i sin ambuleringsskollärartillvaro. I december samma år flyttar lillasyster Anna-Britta in som hushållerska och 1870 kom Gustaf och etablerar sig som skomakare. Jan blir så småningom ensam ägare och sålde fastigheten till N. Borgeby fattigrote.

Redan på 1700-talet är man enligt lag skyldiga att föda sina fattiga och för de *mest usliga* hålla fattigstugor, men Sunne vårdar i stället sina hjon på rotar. Vid 1800-talets början har socknen 18 fattigrotar, vars åligganden ökar i takt med befolkningstillväxten och blir mycket betungande. Tillströmningen från norr försöker man hejda med en överenskommelse med Lysvik och Fryksände och föreslår vidare en arbetsinrättning för *Öfra Fryksdals Finnskogar*. Sunne beslutar bidra med 500 Rd Bco årligen under 3 à 4 år, men då de andra socknarna är ointresserade förklarar Sunne *sig under sådana förhållanden intet understöd bevilja, enär de ändock dagligen är ut och år in hafva en nog tung börda att uppbära af ifrågavarande fattiges invanda försörjningsmethod.*

I Stockholm startar Wermländska Sällskapet en insamling till förmån för de fattiga fryksdalssocknarna, som resulterar i att 9000 Rdr kan fördelas av landshövding och biskop. T.ex. Östmark får 1274 Rdr, Fryksände 1100, Lysvik 483 och Ö. Emtervik 100.

Men Sunne kammar noll!

Och tiggare från de norra socknarna öfversvämma socknen och de stora skogarna gifwa ymnig lägenhet för uppsättande af backstugor, där de blifwa, och fordringar ställs på socknen. Man beslutar anmäla dessa orimliga förhållanden till landshövdingen samt anhålla att Landshöfdinge-Ämbetet måtte ålägga de norra socknarna, serdeles Östmark och Dalby med Finnsko-gen, att uppehålla fattigvård.

Ordningsmän tillsätts - patron Brogren på Björsbyholm för N. Borgeby fattigrote - som bl.a. har till uppgift att

- tillse att ej må inskrifvas personer som äro vanartade eller anses komma fattigkassan till last
- tillse att ej flere drengar inskrifvas än de som verkligen hos bonden arbeta
- tillse att skojare eller gårdfarikrögare afvisas

vidtagna erforderliga åtgärder för att aflägsna försvarslösa och vanartade personer, likaså de vansinniga för allmänna säkerheten farliga

Dessa med flera åtgärder tycks tillkomma för att på ett anständigt sätt kunna kläda och föda de egna fattiga, utan att behöva inrätta de i lagen föreskrivna fattigstugorna.

År 1877 inköper emellertid Norra Borgeby fattigrote Jan Åbergs fastighet i Askerudsberget (1¹⁸):

KÖPEBREF

Härmed uplåter och försäljer jag undertecknad till Roten nr 6 eller Norra Borgeby Fattigrote min i hemmanet Askerud belägna fastighet, bestående af tvänne tunnland jord i s.k. Askerudsberget med dertill hörande åbyggnad bestående af en stugubyggnad med tre par innafönster, en kokspis, ett vedskjul, emot en öfverenskommen och tillfullo betald köpesumma af Sjuhundra Kronor; Öfverlemnande jag härmed nämnde egendom att genast tillträdas med allt hvad dertill hörer att för sig och sina rättsinnehafvare äga och besitta samt på köparnas bekostnad söka Härads Rättens fasta, förbindande mig att tillhandahålla erforderliga åtkomsthandlingar jemte skattläggnings instrument, förbindande mig till hemul efter lag.

Askerud den 9 januari 1877

J. ÅBERG skollärare

Wittnar: Maria Persdotter m.h.p.p. } båda i
Malvina Charolina Dahlström } Askerud

Askerud 1¹⁸ Sunne Socken

Askerudsberget nr 4 avsöndrad från 1⁴, fastställd 31.1.1867. Norra Borgeby Fattigrote sökt lagfart 6.9.1880 - vilande, 14.4.1948 fortfarande vilande - kungörelse utfärdad. 23.9.1953 erhöles lagfart.

De första gästerna i fattigstugan är Stina Petersdotter (se 11) med sönerna Johan och Magnus och Olof Johansson (se 13) med hustru Kerstin samt deras barn Maria och Johan.

Antalet boende varierade givetvis från tid till annan och när stugan blev för trång skickades någon till fattighuset i Brårud.

Fattighjonen i Askeruds HFL:

<u>1890</u>		<u>1900</u>	
Stina Persdotter	(61 år)	Stina Persdotter	(71 år)
Olof Jonasson	(58 år)	Olof Jonasson	(68 år)
h. Kerstin	(67 år)	h. Kerstin	(77 år)
Lars Persson	(52 år)		
Olof Persson	(78 år)		
h. Kajsa	(74 år)	Kajsa Nilsson	(84 år)
Maria Nilsson	(73 år)		
Maria Nilsson	(62 år)	(till USA 1891)	
Katarina Larsson	(38 år)	Katarina Larsson	(48 år)

En av dessa kvinnor gick under namnet *Fä-Bussa* (köföerska) men ingen har någonsin hört hennes riktiga namn (troligen Maria Svensdotter född 1821). Oskar Andersson berättar vad han minns från pojkåren i slutet av 1800-talet:

— *I fattistuga fanns t.ex Kull-Stina å Fä-Bussa. Kull-Stina ble betraktad som lite granna tröllkärring så när ho geck ut på roten feck ho va ho behövd.*

Fä-Bussa va söster te Frö-Nirs år jämt full mä lus. Kull-Stina va väldigt renli å sej å kom en dah te mor mi å vill ha hjälp mä Fä-Bussas ålusing. Den försegeck på toaletten ut i backen - dä va två stölpers mä brär mella. Lössa satt som på ett pärlbann på vartenda hårstrå.

— *Sven Olsson Askelöf var näs sista knekten i Askerud. Han kom från N. Såneby, där hans far levde och blev mycket gammal (född 1804). De sista åren klarade sig inte den gamle ensam, utan togs till Titåsen, där sonhustrun Kersti skötte honom. 1902 orkade hon inte längre med sin svärfar, varför han skulle tas till fattigstugan. Fjärdingsman Lars där bort i Askerud hämtade gubben, som skrek som ett djur i flera dagar, varefter han dog.*

Stina, Olof och Kerstin, som var de första i fattigstugan, blir märkligt nog också de sista När stugan rivs 1903 och flyttas till norra *Ingmåran* (*Karl-Ors*) som bostadshus, har de tillbringat inte mindre än 27 år där.

Stina Petersdotter flyttar söderut i berget för att så småningom tas om hand av sonen Johan i Gunnarsby. Olof Jonasson och Kerstin flyttar till fattighuset i Brårud.

13. Jonas-Karis Torp

Beläget på vägen upp mot *Tröllomman*. Mor Ingeborg *Där Fram* i Askerud låter broderns, *Trädgårds-Jonas*, änka Karin Ersdotter *1796 från N. Arneby och hennes barn slå sig ner här på 1850-talet.

I HFL 1860 står hon som backstugu-sittare och hos henne bor barnen Karin *1821 och Erik *1833. År 1870 hyser torpet syskonen Karin, Kerstin *1836 och Olof *1832 samt modern.

Olof skaffar hustru och barn och bosätter sig på annan plats i Askerud för att 1877 flytta in på *Fattigstugan* (12) och så småningom hamna på fattighuset i Brårud.

På torpet lever de båda systrarna Karin och Kerstin Jonassdotter till omkring 1911/12, de sista åren var Kerstin ensam och kallas *husägare*. *Jonas-Kari* ansågs vara traktens skickligaste bandväverska och prov på hennes konst finns än idag i många hem.

Torpet övergår därefter i Oskar Sands ägo. Han är *1887 på N. Sånebys soldattorp vid vägskälet i Ingår som son till knekten Olof Sand och således bror till den siste indelte soldaten August Sand.

Oskars hustru Julia är *1890 i Östmark. De får sex barn: Konrad, Dagmar, Gunhild, Erik, Göte och Ingegärd.

Familjen Sand innehar torpet fram till mitten av 1960-talet. Nuvarande ägare är Alf Griberg, som hyr ut till sommargäster.

14. Hans-Pers Stuga

På vägen upp till *Tröllomman*, ungefär mitt emellan *Jonas-Kari* (13) och *Tröllomman* (15), fanns en gång en liten enrumsstuga, som beboddes av Nils Persson, hustru Karin, *stjyfdoter* Kerstin och dennas två o.ä.⁵ söner. På 1860/70-talen levde här Kerstin, sönerna och systern Kajsa, men i HFL 1880 står Kerstin som ensamstående backstugusitterska.

Oskar Andersson på *Linelund* berättar, att Kerstin *1824 ingick äktenskap med Per Persson

— *frå e jolkôj ovafôr å nol ôm Hagen (se 8) å han byggd själv e ny större stûg nol ôm Tröllomman.*

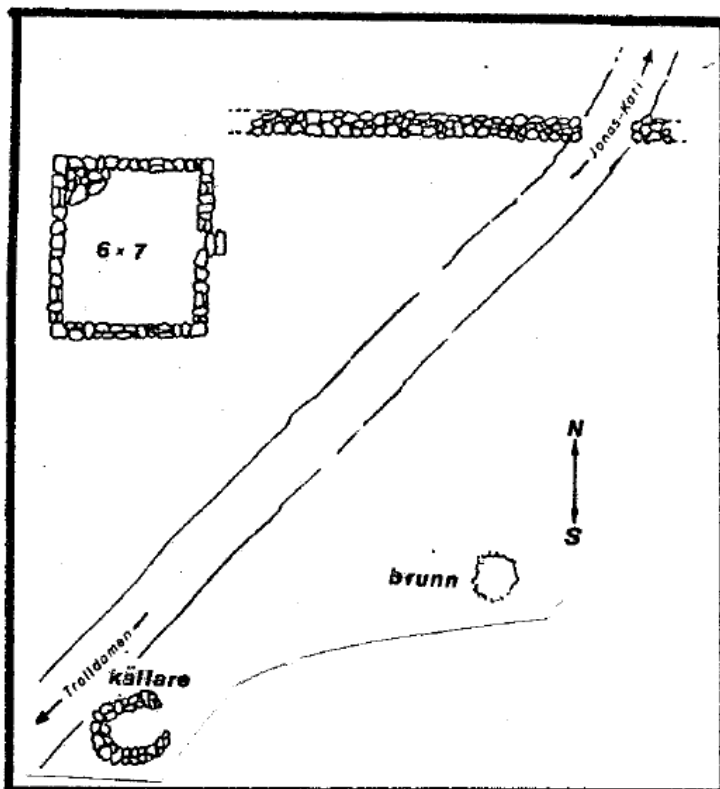
Hans-Per var dagverkare hos Stenbäck på Björsholm och Oskar fortsätter:

— *En dag dök han på hûvv frå hyllass rakt i backen å bröt nacken. De tog'n te fattigstûga å Björse kom mä kesta. Ve la'n i kesta som han va, mä förskinn, stövler å allt å spik igen å körd iväg.*

Det var omkring 1894-95.

1989 finns änkan Kerstin Nilsdotter upptagen som fattighjon och blind. Hon är då 74 år. Samma år brinner Askerudsberget och ett antal stugor stryker med, bl.a. *Hans-Pers*, och Oskar säger att:

— *Dä börj bort ve jolstälpa å i ett huj brann dä öpp ve Tröllomman. Ol-Månsa va öppi å satt mot-ell å feck tag i den blinn kärringa å bar'a på ryggen ner åt Askre inna stûga hennes brann öpp.*

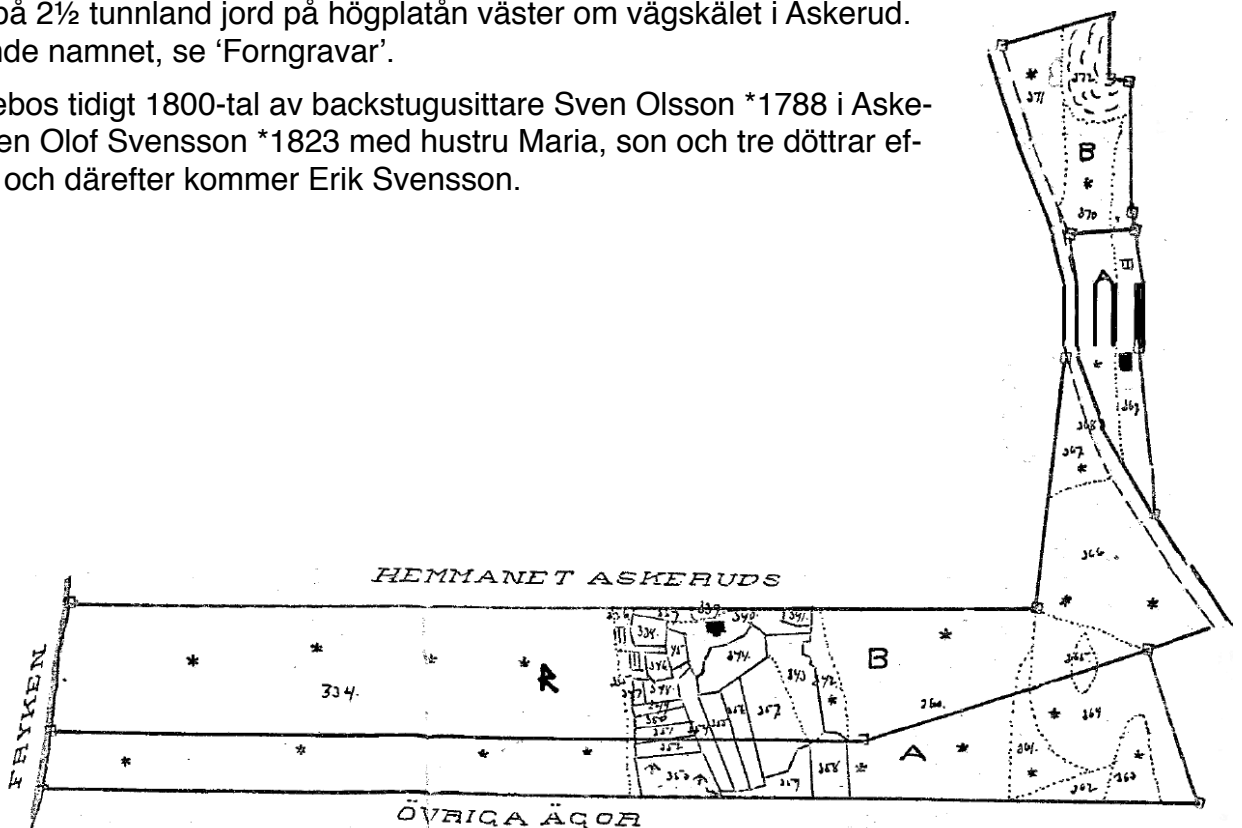

⁵ o.ä. = oäkta, dvs född utanför äktenskap. /OB

15. Tröllomman (Bergtorp eller Tuvtorp)

Beläget på 2½ tunnland jord på högplatån väster om vägskälet i Askerud.
Beträffande namnet, se 'Forngravar'.

Torpet bebos tidigt 1800-tal av backstugusittare Sven Olsson *1788 i Askerud. Sonen Olof Svensson *1823 med hustru Maria, son och tre döttrar efterträder och därefter kommer Erik Svensson.

Till Erik Svens Son och Dess hustru Marja Elofs Dotter i Hägerud försäljer wi under Tecknad en ägo Tract i hemmanet askerud Det Så kallade Berg Torpet På femtio års ti emot en Tillfullo Betalt Kjöpe Summa Stor fem hundrade 500 Rd Rmt och när de 50 åren är framfaren Så Skall nämde ägo tract åter gå Till Säljarens arfvingar och Kjöpe Suman Till Kjöparens om icke De Då Sedan genom andra öfverens Komelser Kan uppgöra, och får nämde Tract tillträdas nästa 14 Marz med De lägenheter som tillhörer hvilket ägaren får bestämma, och skall köparen erlägga en årlig Skatt medh 1 Rd Rmt och tillåtes nämde Kjöpare att häröfver till sin säkerhet söka den Wällofliga Härads Rättens stadsfästelse som härmed warder försäkradt.

Askerud den 1 Nowember 1860

Och äfven tillåtes bete för en ko om sommaren på Säljarens Sätterskog och vedbrand till nödiga behofver.

Unge Nils Olofsson

Enkan Maria Olsdotter

uti Askerud

Erik Svensson är född 1819 och hans hustru Maria Elofsdotter *1817 i N. Såneby. Maria är syster till Kjerstin på gården *Bråten* i N. Såneby, Friden Sundelins farmor.

Erik och Maria kommer, som framgår av ovan citerade handling, närmast från Hägerud, där de varit backstugusittare i många år. Här är emellertid, enligt Oskar Andersson: *Erik på berg storpamp i Askresberg för han hadd två krötter*.

Av allt att döma står stugan tom under några år kring sekelskiftet. På hösten 1904 flyttar emellertid N. Borgebys siste indelte soldat Magnus Borg in på torget - han hade just då slutat sin tjänst - men på våren 1905 utvandrar han till Nordamerika. Sonen August lämnar Askerud för Amerika i januari 1907.

På 50-årskontraktet från 1860 finns en anteckning daterad i september 1906, att Göran Eriksson övertog återstående brukningstid (4 år) för 150 kronor. Enligt HFL är Göran född 1874 och son till *undantagsegare* Kajsa Henriksdotter *1844 i Råda.

Stugan flyttades till *Där Näst* i Askerud där den blir lillstuga och lärarinnan Signe Ramströms (Andersson) bostad, när mellanskolan var i Askerud under åren 1916 till 1921.

16. Tvätt-Emma

Tomten 1⁹⁵ i Askerudsbacken vid *gamla* landsvägen avstyckades i maj 1922 från *Där Näst* för Emma Kristina Olsson. Tomten är 100 m² och köpeskillingen 100 kronor kontant. Edkvist på *Stöpa* i N Såneby byggde stugan på ett rum och kök åt Emma och hennes syster Elin Karolina.

De är födda på *Gårdet* i Askerud 1894 resp. 1890 men kommer närmast från *Vinter-Jan* (20), där de bott sedan 1918. Efter de båda systrarnas död (omkring 1940) övergår stugan i familjen Schelins ägo.

17. Bråten (Franssons)

Stuga belägen längst i söder i hemmanet Askerud (1³¹) väster om vägskälet.

Beboddes några år omkring 1880 av backstugusittaren Per Frykman *1830 och dennes hustru Maria från Lysvik.

De följdes av *Olle å Maja frå Gårdsjö*, således backstugusittare Olof Olsson *1843 och hustrun Maria Persdotter *1833. I början av 1900 övertar Björkefors stugan, som då blir bostad åt kusten.

Gustaf Fransson köper stället 1917-18. Han var född i Arvika 1844 - sjätte generationen i adliga ätten von Wachenfeldt nr 1743 (se S. Ångarna) - var gårdsrättare hos Naucier i Huseby i över 30 år och därefter ägare i *Sandgårdet* en tid. Hustrun Maria var född i Nederluleå 1845. De får sju barn: Valle, Arvid, Jenny, Lydia, Anders, Olga och Ernst. Lydia bodde i stugan till sin död i början av 1960-talet.

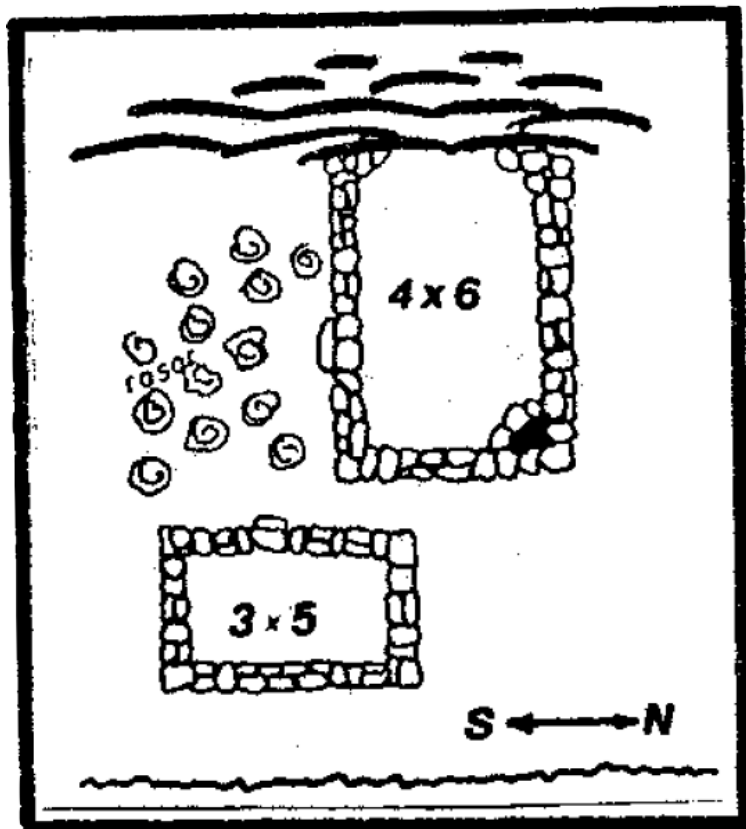
18. Pipe (Piperud)

Ett omkring 20 tunnland stort område i Askerudsberget, som begränsas av Askerud, Huseby, Fryken och landsvägen, tilldelas hemmanet Björserud (Björbyholms herrgård) vid laga skiften i Askerudsberget omkring 1840. Femtio år senare köper Alfred Persson i *Gårdet* i N. Borgeby detta område (Björserud 1⁶ - 9 öre 11 pgr⁶ skatt). 1906, när Gustaf Rådström är ägare, skiljs det från *Gårdet* och tillföres *Månsjäl*, dit det hör än idag.

⁶ Skatterätten angavs i ören och pgr (penningar). /OB

Ingen nu levande har sett eller ens hört talas om någon bebyggelse i *Pipre*. I områdets nordöstra hörn har emellertid två husgrunder påträffats, varav den ena har västra änden ingrävd i slutningen. I vinkeln mellan de båda husen finns alltså ett stort bestånd av bonnrosor. Omkring 75 meter söder därom, nära villan *Bergalid* som avskiljdes 1926, fanns ända in i vår tid en primitiv ladugård, som fungerade som sommarviste för *Mån-själskorna*.

I patron Brogrens på Björnsbyholm handelsjournal nämnde han 1839 sin torpare Olof Jonsson i Askerudsberget. Enligt HFL är dennes son Jan Olsson *1823 Björnsbyholmstorpäro på 1850/60-talen, sannolikt faderns efterträdare i *Pipre*. Jan Olssons hushåll består för övrigt av hustrun Lisa Olsdotter *1823 och o.ä. *stjyfdöttrarna* Maria *1848 och Kajsa Nilsson *1856.

Namnet *Pipre* eller Piperud ger anledning till funderingar. Ändelsen RUD återfinns i t. ex. närliggande Askerud och Hägerud med betydelsen 'röjning' (fornsv.) och förkortas, liksom *Pipre*, i dagligt tal *Askre* och *Hägre*. Det skulle kunna tyda på en bebyggelse i *Pipre* jämförbar i ålder med dessa båda andra. Efterforskningar har emellertid varit resultatlösa.

Från Wilh. Johansson i Sunne kommer emellertid ett annat intressant uppslag. Kan Piperud möjligen vara ett gammalt Pipareboställe?

Enligt Sv. Ak. Ordbok är en pipare *en person som yrkesmässigt spelar flöjt (ä. säckpipa) eller liknande blåsinstrument*. Piparetjänsten finns i varje indelt kompani under 1700-talet och till dessa anslås boställen. Piparefunktionen upphävs i början av 1800-talet, men Pipareindelningen består och anslagna medel går till regementsmusikens underhåll. Detta slag av underhåll betalas av N. Såneby från 1836 till 1850 och av N. Borgeby från 1841 till 1894 i stället för att hålla egen knekt. Men före det, således på Piparetiden, har man hela tiden sina boställen besatta.

Vem kan då ha svarat för en eventuell pipare? Vid granskning av soldatrullorna finner man att Björserud inte deltar i det vanliga knekthållet förrän 1866, då som stödrote till Backa. Visserligen är Björnsbyholm officersboställe då och då, men är under nästan hela 1700-talet boplats för ganska *vanligt* folk, om och titulerade patroner. Det är väl rimligt, att tänka sig att dessa på något sätt bidrar till *Früxdahlz Compagniets* försörjning. Och varför inte piparens? Det kanske är Björseruds motiv när man kräver - och får - *Pipre* vid uppdelningen av Askerudsberget. Annars har ju strängt taget detta hemman inget i berget att göra.

Även om Krigsarkivet inte lyckats prestera bevis, är det troligt att Wilh. Johansson har rätt i sitt antagande att *Pipre* är ett gammalt Pipareboställe.

Platsen skulle alltså ha bebotts från slutet av 1600-talet fram till den siste torparen på 1860-talet.

Backstuga på Huseby hemman

Nyligen gjorde jag en genomgång av äldre Husebyhandlingar, varvid framkom att en backstuga fanns på Huseby hemmans nordligaste bergsskifte (ovanför *Måler-Oskar*) vid laga skifte 1849-50. Denna missades tyvärr vid undersökningen av Askerudsberget några år tidigare.

95-årige Karl Olsson (*Kal-Ors*) erinrar sig denna stuga och att den hyste bl.a. en gammal gumma under hans pojkår. HFL visar att den enda möjliga gumman är Maria Jönsdotter *1830, som finns antecknad i Huseby hemman som *backstugusitterska* år 1900 och *hyresgäst* 1910.

I samma hushåll finns (1900) Bengt Jönsson *1837 med hustru Britta Jansdotter *1839. Bengt är f.d. soldat - nu gratialist - gemensam för Bäck och Huseby under 21 år (1859-1891), då han lystrade till soldatnamnet Bäck.

Huseby delade vanligen knekt med Hägerud eller Bäck eller båda dessa, men under perioden 1822-1839 har Huseby egen knekt. Soldatboställets belägenhet har emellertid inte kunnat fastställas. Kan denna stuga möjligen vara f.d. soldatboställe för Huseby hemman?

19 o 20. Lelltäppa / Vinter-Jan

Dessa båda stugor är belägna i bergskanten ovanför Täppa i N. Borgeby. Deras ålder har inte kunnat bestämmas, men åtminstone den ena kan antas vara från 1700-talet. Den yngre av de två - vilken av dem det nu är - byggs 1848⁷.

Nils Persson *1785 i Åleby hammen, är torpare på platsen redan 1816. Hans hustru Karin Persdotter är född 1789 i N. Arneby. De får två barn. Nils avlider 1840 och familjen flyttar från torpet.

1821 flyttar hans lillasyster in och likaså hans bror Sven Persson *1790 med hustru och två barn. Hustrun Gertrud Eriksdotter *1794 i N. Arneby, där familjen bott ett par år. Även Gertruds mor änkan Kjerstin Nilsson *1763 i N. Arneby följer med.

Sven kallas *Sven Skräddare*. Två av hans barn avlider som tonåringar, två lämnar hemmet i 20-årsåldern, en som flyttar till N. Såneby och en dotter ingå äktenskap med Lars Petter Larsen, kallad *Lars Snickare*.

Lars Snickare är *1810 i Arendal i Norge och inflyttad 1847. Det är han som 1848 bygger den andra stugan. När fjärde barnet föds 1855 flyttar denna familj.

Därefter har det varit möjligt att rätt placera de olika familjerna.

19. Lelltäppa

Nils Svensson *1833, en av *Sven Skräddares* söner, och hans familj övertar *Lelltäppa* omkring 1860 och bor där fram till 1890-talet. Hans hustru Ingeborg Larsdotter är *1835 i Östmark. De får en dotter Karolina 1866. I hushållet finns för övrigt fader Sven, som blir nära 100 år, faster Maria och en syster Maria Svensdotter *1821. Den sistnämnda bor ensam i Lelltäppa som fattighjon på 1890-talet, men tillbringar sina sista år hos Lisa Nilsson på Björsbyholm mot en ersättning av 40 kronor per månad. Maja avlider 1913 (92 år).

Nils Svensson går vanligen under namnet *Frö-Nirs* och var enligt uppgift bror till *Fä-Bussa* (se 12) och morbror till Emma och Elin (se 16 o 20). En syster är mor i grannstugan (20).

När Olof Reidner flyttade in i Täppa, blir *Lelltäppa* hans skomakareverkstad. På 1910-talet kommer änkan Kristina Halvardsson *1847 i Lysvik, från Otternäs och står som *husägare* in på 1920-talet. Hon har en dotter Märta Maria *1888 och dessutom *hyresgästerna* Maria Karolina Johansson med sonen Karl Vilhelm samt östmarkingen Martin Månsson. Nästa i stugan är Martins syster Marit Månsdotter med dotter Klara, som ger sig av till USA. Marit försörjer sig på kvasttillverkning och diverse sysslor *på bygda*. Bland annat städade hon Sundholms affär.

⁷ *Lelltäppa* har visat sig vara äldst. Torpet omnämns 1786 i Huseby. Ägandet oklart. Vinter-Jan byggdes 1848.

I mitten på 1920-talet får familjen Trolin (se *Mon* i N. Såneby) sitt hem i *Lelltäppa*, som därefter blev Grankvists (20) ladugård innan stugan slutligen rivs.

20. Vinter-Jan

Den södra av de två stugorna. En Huseby utgård i bergsskiftet som ägs av Jan Olsson och 1853 säljs till Olof Ersson Ask i västra *Gärdet* i N. Borgeby.

En av *Sven Skräddares* döttrar Cajsa Svensdotter *1826 återkom 1856, efter några års bortavaro, med man och barn. Mannen Jan Eriksson *Vinter-Jan* är född 1829 och dottern Maria-Kajsa 1850.

Vinter-Jan kallas han och han lär ha varit en synnerligen skicklig smed, som under Tjeders tid (1852-77) bl.a. utför smidesarbeten för lanthandelns räkning. Smedjan låg söder om bostads-
huset på N. Såneby soldatboställes mark. Jan friköper torpe med ½ tunn-land markt (Huseby 1²²) i maj 1875 för 130 kronor.

1875 föder Maria-Kajsa Jansdotter en dotter, Emma Kristina. Fadern är jämngamle Nils Backman, en tid *inhysesshjon* hos Vinter-Jan. Maria-Kajsa lämnar den lilla i morfars och mormors vård och försvinner. Hon hade planer på Amerika och det ansågs allmänt att hon förverkligat dessa.

Vinter-Jans hustru Cajsa avlider i januari 1885 och han ingår nytt äktenskap med Maria Olsdotter *1833 från S. Borgeby. Jan arbetade nu i jordbruket hos mamsell Ida Silvius på *Nolaté*. 1890 är den 15-åriga dotterdottern Emma Kristina redan i arbete som piga och några år senare emigrerar hon. Hon lär ha besökt Ingmår i slutet av 1920-talet som Mrs Emma Morgan.

Vinter-Jan avlider 1915 och efterlämnar änkan Maria Eriksson (Olsdotter) och dottern Maria-Kajsa, som *vistas på obekant ort och ej låtit höra av sig*. 1918 säljer Maria torpet till *kypare* Pettersson på *Nolaté* för 1650 kronor. Den åldriga Maria tas om hand på Bergskog, där hon 9 år senare avlider i en ålder av 94 år.

I samband därmed efterforskas den försvunna Maria-Kajsa Jansdotter. Det visar sig så småningom, att hon fött en dotter Anna Maria i Söderhamn 1881, en son Karl Oskar i Sandarne 1883 och Katarina Olivia i Sandarne 1885. Hon har ingått äktenskap i mars 1887 med Jan Olof Ericsson Ljungberg i Söderhamn och fått sonen Henning Teodor i juli 1887.

Kypare Petterssons hyresgäster på torpet *Vinter-Jan* blir Emma och Elin från *Gärdet* i Askerud, syskonbarn till Vinter-Jans första hustru. De bebor således sin mors barndomshem fram till 1922, då de flyttar till en egen liten stuga i övre änden på Askerudsbacken (16).

På våren 1923 säljer kypare Pettersson det gamla Husebytorpet till sadelmakare Grankvist från Gunnarsbymon för 1325 kronor.

Karl Johan Grankvist är född 1881 och hans hustru Maria (Forsberg) 1886. De ingår äktenskap 1904 och får fem söner och två döttrar: Jonas *1905, Gunnar *1909, Georg *1910, Lars *1920, Anders *1922, Sigrid *1925 och Margit *1928.

Vinter-Jans stuga står nu (1979) obebodd, men ägs fortfarande av medlemmar av familjen Grankvist.

21. Gammel-Hallan

Backstuga belägen vid storberget ovanför N. Borgeby. Sjalva stugan hamnade i N. Såneby vid bergets delning men den lilla jordbiten norr därom, Hallslätta, i Huseby där de boende blev skrivna.

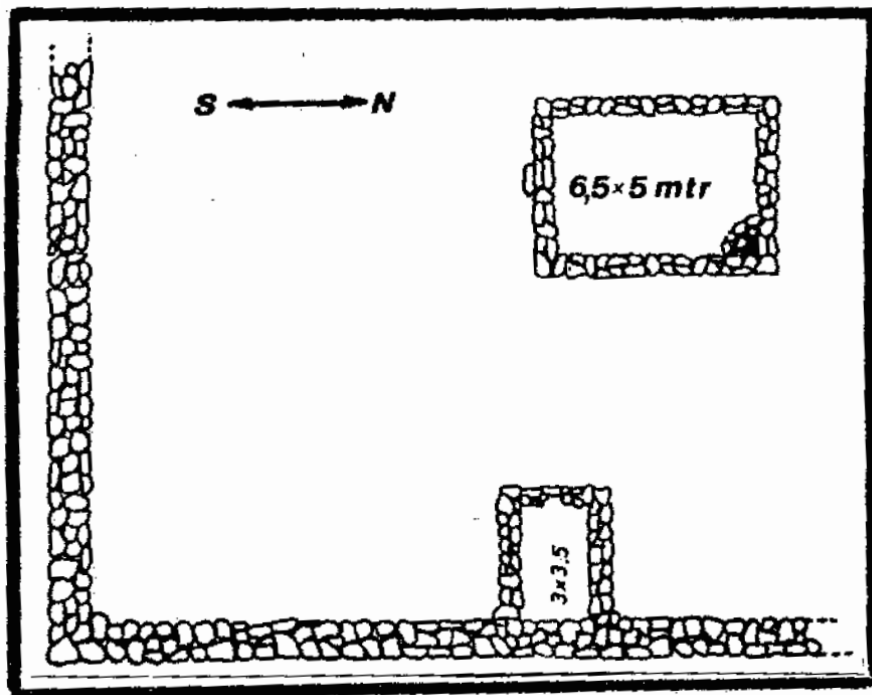
Här uppe bor samma familj under ungefär 50 år. På 1830/50-talen Jan Ersson (1799-1860), hans hustru Kjerstin Persdotter *1805 och sönerna Nils (1837-1904) och Jan Jansson (1847-1923).

Nils Jansson ingick 1870 äktenskap med 17-åriga Maria Nilsson (1853-1918) från Ö. Emtervik.

Uppe på *Gammel-Hallan* får Nils och Maria två barn, Nils Johan (1878-1885) och Oskar Herman *1880. Nils Jansson tituleras nu skomakare.

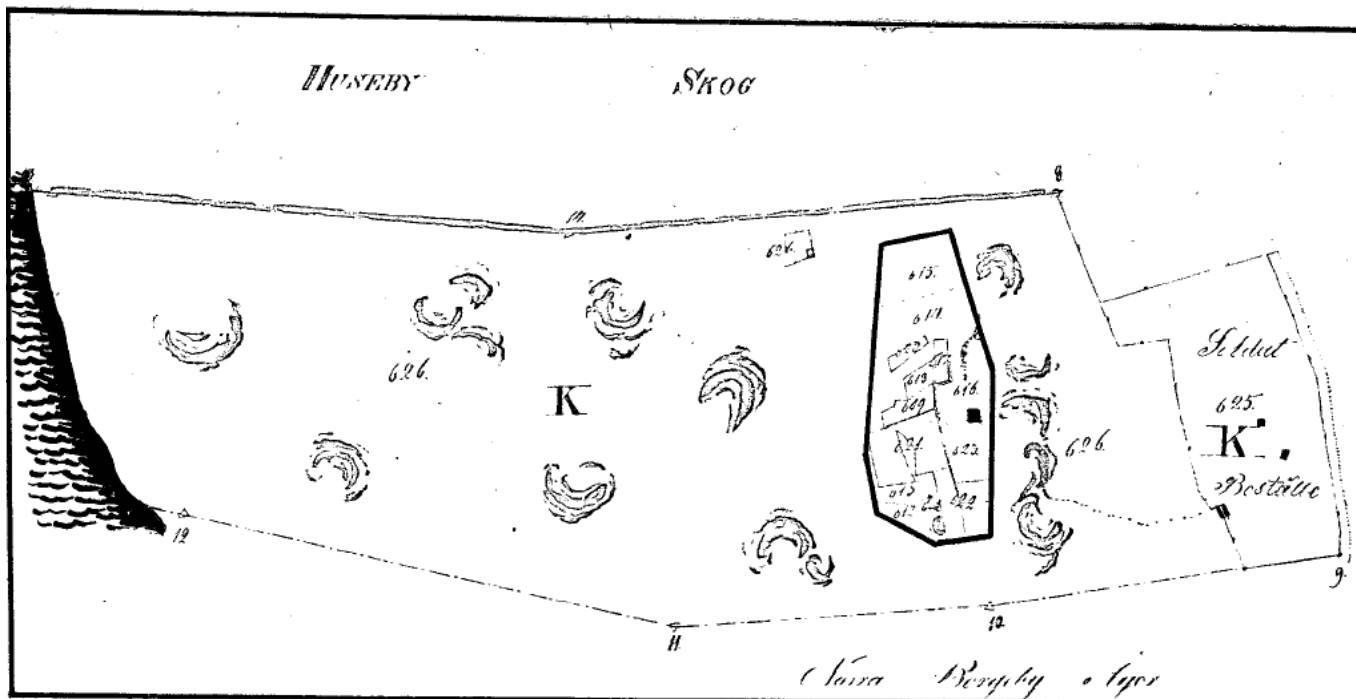
Gammelmor Kjerstin avled och 1882 lämnar familjen sin primitiva bostad i berget och bygger sitt nya *Hallan* nere i N. Borgeby. Det berättas att Nils och Jan bar ner varenda sten och varenda stock som behövdes för nybygget.

Familjen antog namnet Hallberg på 1890-talet. Tre döttrar och två söner föds i det nya hemmet och samtliga utvandrar till USA under åren 1900-1912.

22. Grentorp

En stuga på omkring 5x4 meter på ca fyra tunnland odlad mark på berget ovanför *Klamma* (gångväg ner till byn) på Norra Sånebys del i Askerudsberget. Området (1⁴⁶ på dagens kartor) är omgivet på alla sidor av soldatboställets mark och finns upptaget för första gången på 1844 års skifteskarta.

Vid laga skiftet 1844 kom *Grentorp* under *Hagen*. På torpet bor då Anders och Per Persson från Östmark. Per Perssons son Per II Persson är *1814 i N. Såneby eller Huseby (HFL har båda uppgifterna), vilket betyder att östmarkingarna finns på *Grentorp* (i varje fall i närheten) redan då.

Per II Persson ingår äktenskap 1835 med Marit Persdotter *1809 från Ivarsbjörke, som har sonen Erik Olsson *1834. De städslades samma år som dräng och piga i *Sandgården* i N. Borgeby, 1840 har paret separerat och Per II är dräng på *Berget* i N. Såneby. 1846 ingår han nytt äktenskap med pigan i Huseby, Karin Gabriellsdotter *1816 och dotter till Gabriell Ersson i N. Arneby. I HFL står familjen som *backstuguhjon med egen plats* och platsen ifråga är *Grentorp*. Äldste sonen Per III Persson föds i Huseby 1846, dottern Karolina och sonen Jan på *Grentorp* 1850 resp. 1854.

När Per II friköper sitt torp har inte kunnat kartläggas. Det sker emellertid före 1860, då han och hans familj kallas *undantagsegare* i N. Såneby hemman.

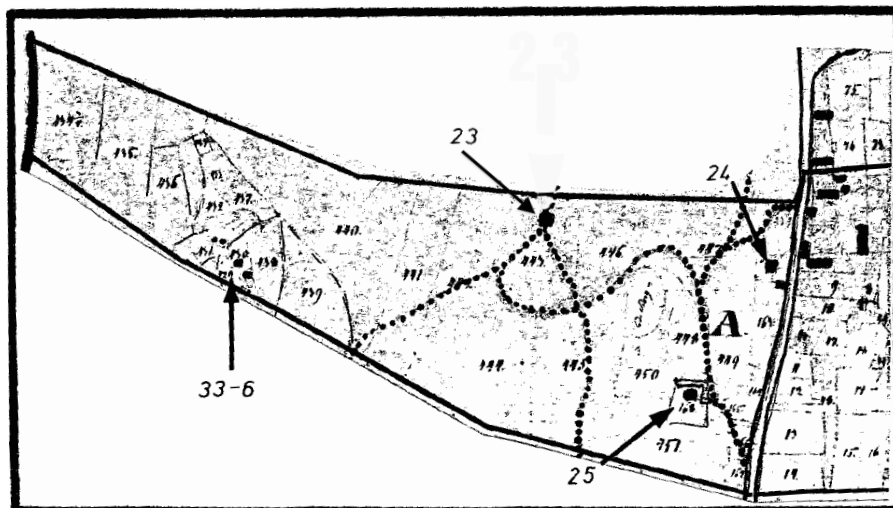
På 1860-talet köper Per II mark nedanför berget i norra änden av Norra Borgeby hemman och är i egenskap av jordägare skriven i detta hemman enligt HFL 1870. Per II och hustru Karin bor emellertid kvar på *Grentorp* in på 1880-talet. Mannen omnämns t.ex. i ett auktionsprotokoll daterat 1881 på *Bråten* i N. Såneby, som *Per Persson på Grentorp*.

Sonen Per III Persson ingår äktenskap med Lovisa Jansdotter *1854 som torparjanta i Norra Såneby och bygger 1875 eget på jorden i Norra Borgeby. Se vidare *Täppa* i N. Borgeby.

23. Bråten

En stuga på berget rakt västerut från norra *Ingmåran*. Den byggdes 1843 av Sven Jansson *1820 och Kajsa Larsdotter *1831 från *Pettertorp* (33-36) på västsidan berget i samma hemman. På 1850-talet blir Kajsa ensam med styvsonen Johan Aug. Svensson *1853 och o.ä. dottern Maja-Kajsa *1857.

I 1870 års husförhörslängd finner man att Kajsa fått en ny äkta man, Lars Eriksson *1828. Även hennes mor, Maja Bryngelsdotter från *Pettertorp*, har flyttat in på *Bråten*.

1880 hade sonen Johan August, som nu kallar sig Nordkvist, kommit hem från Västmanland med hustru Charlotta Mathilda och en son Johan August *1880.

På 1890-talet var Lars och Kajsa ensamma, nu med familjenamnet Bergström.

Mamsell Ida Silvius flyttade in som *hyresgäst* omkring 1900 och bodde där till 1910. Andra hyresgäster var Hagelins i början av 1920-talet, något senare fotograf Göransson och Nordström som sålde *Näldens vammel* och Hassel. Sist på *Bråten* är Pettersson - ladugårdskarlar på Björkefors - och hans familj.

Stugan blir precis 100 år gammal, den rivs av ägaren Karl *Kal-Ors* Olsson vid norra *Ingmåran* 1943.

24. Bränneritäppa

En stuga i bergskanten något norr och väster om det senare tillkomna *Glasskåpet*. Tillhörande jord är *de små åkerlyckorna västan landsvägen*, som förblev oskiftade 1776 och ingick i det som kallas *hemmanets skogsmark* 1821.

Detta är ett av de ställen, som vid laga skifte 1839-40 hamnade inom *Ingmårans* gränser och förvandlades av Olof Nilsson till N. Borgebys brännvinsbränneri. Den s.k. *Västra Lyckan* kommer så småningom i hans dotter och mågs ägo, senare i dottersonens (se 25), men vid laga delning av *Ingmåran* 1877 tilldelas åter Olof Nilsson denna mark. Stugan och visthusboden anses dock vara den tidigare ägarens, varför dessa byggnader flyttades till deras nya ägor, se *Sandtäppa*.

25. Sand-Majas Torp (Sannmajabacken)

En mycket gammal boplats belägen nordväst om *Sandtäppa* i N. Borgeby. Kommer vid laga skifte 1839-40 i Olof Nilssons *Ingmåran* ägo, men tycks ha varit bostad för medlemmar i den stora *Ingmåran*-släkten långt tidigare. Någon av dem var Sand-Maja.

Den enda säkra, kända bosättningen är, när Olof Nilssons äldsta dotter Kerstin *1822 och hennes man Pe(tte)r Olsson från S. Borgeby flyttar in i den gamla stugan 1854. Deras äldste son Olof Pe(tte)rsson återkom från Norberg i Västmanland 1875, övertar arvedelen i *Ingmåran*, där laga delning sedan sker 1877, (se 24 och *Sandtäppa*). Pe(tte)r och Kerstin är släkten Sandells anfäder.

Sand-Majas Torp tilldelas Kerstins bror Olof Olsson. Vid torpet står kölnan kvar i buskarna ända in på 1950-talet.

26. Eliktorp (Elleka)

Beläget på gränsen mellan N. Borgeby och Gunnarsby knappt 200 meter väster om landsvägen. Åldern är obestämmd. Tillhör Olof Nilsson *Ingmåran* från laga skiftet i N. Borgeby 1839-40. Vid laga delning av *Ingmåran* 1877 tilldelas sonen Olof Olsson *Eliktorp*, närmare bestämt stugtomten och fyra små tegar norr därom. Merparten av torpets jord ligger emellertid i Gunnarsby, varför torparfamiljen är skriven i detta hemman.

Den äldsta kända bosättningen är familjen Nils Persson, som flyttar in 1845. Han är född i Åleby hemman 1812 och hans hustru Marit Nilsson på *Nolaté* i N. Borgeby 1809. Marit är dotter till Nils Nilsson, född på *Östväanna* 1773, således sondotter till nybyggaren på *Nolaté*, Nils Jansson.

Nils och Marit har tre barn: Kerstin *1835, Olof och Nils *1839, alla födda i N. Borgeby, möjligen på *Eliktorp*, då skrivningen även kan ha skett i detta hemman. Marits far, Nils Nilsson, blir blind på äldre dar och flyttar till *Eliktorp* 1850.

Omkring 1860 flyttar Nils Jonsson *1836 in som Kerstins äkta make. Om Nils berättar *Kal-Ors*, att han var både skomakare och snickare och framför allt ovanligt skicklig i konsten att knuttimra, en talang som gav honom sådana inkomster att han kunde friköpa torpet. Nils och Kerstin får sonen Johan *1862, Nils Gustaf *1865, Olof 1869, dottern Maria *1874 och Emma 1878. Maria minns vi som *Ellek-Mari* eller *Mari på berg*. Hon avlider 1948.

Johan Larsson *1914 från östra *Gärdet* i N. Borgeby köper stället 1949. Han planerar att ersätta den gamla torpstugan med en modern villa, men får aldrig se det förverkligas. Han avlider 1955, ungefär samtidigt som spaden sätts i marken. Hustrun Ingrid och barnen Britta och Uno fullföljde Johns planer.

27-36. Svårigheter att hitta rätt familj till rätt stuga

På 1830-talet börjar backstugorna växa upp i sydvästra kanten av Askerudsberget. De omfattar stugorna 27 till 36, som vid bergets delning kom att hamna i Gunnarsby och N. Borgeby hemman. Svårigheterna att hitta rätt familj till rätt stuga orsakas av att båda hemmanen även har backstugusittare på Moan och Gunnarsby dessutom *öst på skogen*. Följande, i fortsättningen oplacerade, torde emellertid ha bott i sydvästra Askerudsberget:

Nils Nilsson *1818 med hustru och en dotter.

Olof Larsson *1821 med hustru och fyra barn.

Erik Eriksson *1814 med hustru och två barn.

Nils Eriksson *1797 med hustru och tre barn.

Jon Jonsson *1832 med hustru och en dotter.

27. Mosastugan

Belägen vid västra bygatan i Gunnarsby omkring 350 meter från Herrgårdsbacken. Om den tidiga bosättningen, se ovan.

Mosa-Jonas Larsson, född i Malung 1842, tog med sitt gårdsnamn till våra trakter på 1870-talet. Han bor först hos Rot-Per (29) i Gunnarsby och ingår sedan äktenskap med Anna Sofia Persdotter från *Sandtäppa* i N. Borgeby och blir backstugusittare på Moan (se *Törpern*). Efter Mosa-Jonas tragiska död flyttar Mosa-Anna till Gunnarsby som Rot-Pers (29) hushållerska och sedan till *Mosastugan*.

Under 1930-talet bebos stugan av familjen Magnusson och på senare tid har Ingeborg, en dotter till skomakare Lindo i Gunnarsby, med familj uppfört en sommarstuga på platsen.

28. Wennlunds

Belägen vid västra byvägen i Gunnarsby drygt 100 meter norr om *Mosastugan*. Den äldsta stugan låg ungefär tio meter norr om den nuvarande.

Där flyttar änkemannen Erik Persson in på 1880-talet och etablerar sig som skomakare. Hans hustru hette Maria Persdotter *1836 och de hade bl.a. sonen Gustaf *1882 i Gunnarsby.

I början av 1900-talet bildar Erik och Stina Persdotter familj och 1909 bygger Stinas son Johan Wennlund den nya stugan för sin familj. Den gamla stugan blir lillstuga, där de gamla bor och vårdas av familjen Wennlund. Båda två blir mycket gamla, trots att livet i Askerudsberget inte behandlat dem särskilt varsamt. Erik dör 1921.

Familjen Källström övertar gården och står nu (1978) som ägare.

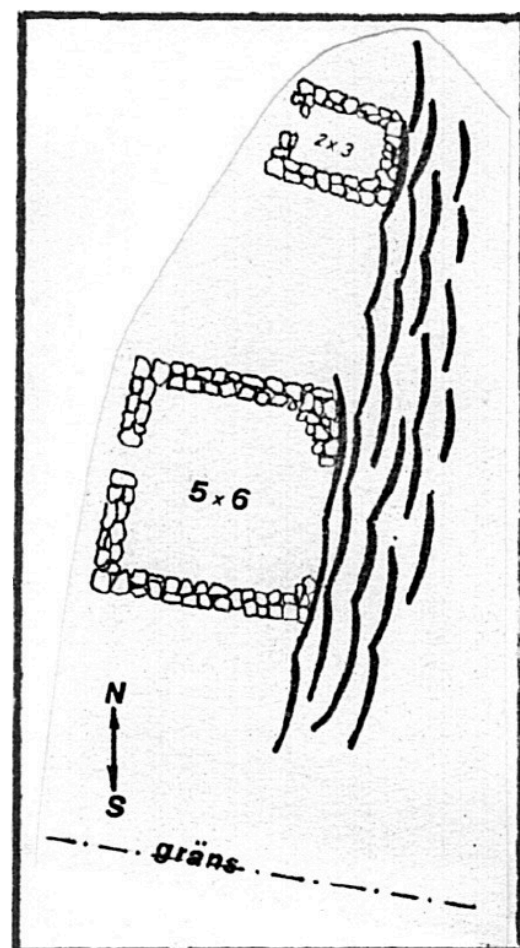
1892
Gustaf Eriksson
*1882 Gunnarsby

29. Rottorp (Där Öpp)

Enrumsstuga belägen strax norr om ägogränsen Källström/Lövgren omkring 50 meter ovanför vägen till Lövgrens (30).

I Krestin Lövgrens barndom (hon föddes 1872) kallas torpet vanligen *Där Öpp* och bebos av Rot-Per. Och Rot-Per, det är Per Eriksson *1821, som är backstugusittare här från 1840-talet till något år in på 1900-talet. Här i den lilla stugan föder hans hustru Kerstin sex söner: Per, Erik, Jan, Olof, Nils-Gustaf och Otto.

Omkring 1880 blev Rot-Per änkeman och med de fyra yngsta hemma måste han skaffa hushållerska (se 27).

30. Björklundstorp

Ligger vid västra byvägens ände i Gunnarsby och har bebotts av samma släkt allt sedan dess tillkomst för omkring 150 år sedan.

Den gamla backstugan, nuvarande jordkällaren, byggs någon gång mellan 1829 och 1834 av Per Jönsson från Höjen och hans hustru Britta Engelbrektsdotter från Lysvik, födda 1807 resp. 1803.

De kommer närmast från N. Såneby där deras äldsta dotter föddes 1829. Sonen Erik föds 1834, Maria *1836, Erik *1838, Cajsa *1839, Magnus *1844, Per *1847 och Britta-Maja *1849. Tre av dem dör som barn.

Det gamla paret, Per och Britta, avlider på 1860- resp. 1870-talet.

Erik (1838), som ingått äktenskap 1860, lämnar trakten något år senare för att återkomma omkring 1880 (se 28).

Cajsa (1839) är piga på gästgivaregården i Gunnarsby och ingår där äktenskap med Lars Persson *1838. De får barn och flyttar hem till torpet och när tredje barnet anländer blir stugan för trång för Cajsas bröder Magnus och Per. De antar namnet Fryklund och flyttar från Gunnarsby.

Cajsa och hennes familj tar familjenamnet Björklund och står i HFL 1880 som *backstugusittare*. De får sex barn: Lars Magnus *1864, August *1868, Kristina *1872, Nils Gustaf *1876, Anna Emilia *1879 och Amanda Maria *1881.

Under 1880-talet lämnar Lars Magnus och August hemmet. Lars Magnus återkommer som snickarmäster med hustru Emma och bygger år 1900 ett eget hem, *Lugnet*, i Norra Borgeby hemman, där han en tid även tjänstgör som slöjdlärare vid skolan.

Gamle Lars Björklund och sonen Nils Gustaf är båda yrkessnickare. De bygger om gammelstugan ovanpå den höga stenfoten och får på så sätt källare under huset, en källare som finns än idag. Gammelstugan är dock numera riven. Omedelbart söder därom bygger man den nya stugan. Allt detta torde ha skett före 1900, då Nils Gustaf är *inhysesjon* i gammelstugan.

Kristina Björklund ingår äktenskap med Karl Oskar Löfgren *1880, som köper till och friköper omgivande jord. Oskar är huvudsakligen jägare och traktens tröskare. I den senare egenskapen är han innehavare av tröskverk och råoljemotor, en utrustning som sonen Sven varsamt sköter och håller i funktionsdugligt skick, trots att den inte använts på årtal.

Sven Oskar Löfgren är *1913 och är, liksom fadern, en passionerad jägare. Han och hans familj är ställets nuvarande ägare (1979).

31. Där Ner

En enrumsstuga på omkring 4x3 meter belägen 100 meter nedanför (väster om) *Björklundstorp* (30).

Det är familjen Nils Engelbrektsson slagit sig ner här omkring 1840, sedan de *förvisats* från N. Såneby hemman (se *Stöpa*). Nils är äldre bror till gammelmor Britta på *Björklundstorp*.

Nils Engelbrektsson är född i Fryksände socken 1795 och kommer via Lysvik och N. Såneby till Gunnarsby. Hans hustru Maria Jonsdotter, är född i N. Såneby 1798 och är dotter till Jonas Nilsson på *Brobacken*.

Sonen Jon flyttar till Ö. Ullerud 1848, Lars till Fryksta 1849 och Nils är *rotehjon*. Den sistnämnde är 1860 familjens huvudman i backstugan, 1870 finns där bara hans gamla föräldrar Nils och Maria och något år senare finner vi gamle Nils Engelbrektsson ensam.

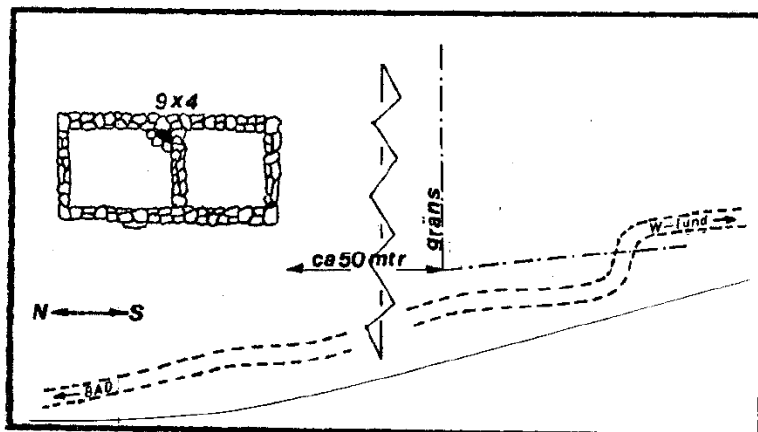
Omkring 1880 fryser han ihjäl i en veckolång snöstorm, som begraver hans lilla stuga. Det berättas vidare att grannen gräver fram honom och bär honom upp till landsvägen vid Herrgårdsbacken där släde väntar.

Platsen är idag helt igenbuskad, men den höga stenfoten står kvar bland buskarna.

32. Fiskartorpet ?

I *Lars-Jånshaget* ovanför norra änden av *Jolstälpa* finns en ovanligt stor husgrund.

Det har berättats att ett ställe kallat *Feskertôrpe* låg någonstans vid sjön i Gunnarsby. Det kan kanske tänkas att den funna grunden är rester av detta. Läget några tiotal meter från Fryken förefaller ju lämpligt för fiskare. Man frågar sig då, var yrkesfiskare på självhushållningens tid fick avsättning för sina fångster. Gunnarsby gästgiveri och Herrgården ligger väl nära till hands. Har vi hittat Gunnarsby fiskartorp?

Gunnarsbys odlade jord sträckte sig en gång ända in hit bakom berget, varför man kan tänka sig en mindre bondgård, men någon sådan finns inte på befintliga kartor. Vid laga skifte 1828-29 kom denna jord under Lars-Jåns-egendomen (nu Ivan Nilsson).

1846 övertar Jan Persson från N. Borgeby ett torp under denna egendom och något annat än ovannämnda har inte stått att finna.

Jan Persson är född 1808 i N. Borgeby och hans hustru Britta Maria Tisselblad 1804 i Segerstad. Hon var piga i Östanbjörke där hon fick en dotter 1825, Maria Olsdotter. I äktenskapet föds Per 1834, Olof *1837, Cajsa *1839, Magnus *1845 och Jan *1848, den sistnämnde i Gunnarsby, de övriga i N. Borgeby. Modern avlider 1849.

33-36. Pettertorp

Ligger strax norr om *Björklundstorp* (30) på de marker som tilldelades N. Borgeby hemman vid laga skifte 1839-40. På kartan finns tiotalet småtegar och fyra byggnader markerade (därför fyra nr i rubriken). Huruvida alla är bostadshus är oklart, men allt tyder på att platsen en gång beboddes av mer än en familj. Två husgrunder har hittats i den granskog som nu fått övertaget. Området ägdes av Olof Nilsson, storbonden vid *Ingmåran*.

Det bör rimligtvis ha levat någon Petter i Pettertorp, antingen skriven i N. Borgeby eller Gunnarsby. En genomgång av husförhörslängderna har resulterat i en enda, nämligen Peter Petersson *1807, *döf/backstugusittare* från 1830 till 1860-talet. I hushållet finns för övrigt dottern Kajsa *1832 och hennes två o.ä. söner Per och Jan.

Kajsa Larsdotter *1831, som 1843 slog sig ner på *Bråten* (23), kom från Pettertorp, där hennes mor Maja Bryngelsdotter *1799 finns kvar in på 1860-talet.

Sven Lövgren berättar att hans mor berättat om *Pettertorps* sista bofasta, *Grengubben*, vars identitet emellertid inte kunnat avslöjas.

1877 verkställs laga hemmansklyvning av det halva mantal som utgör *Ingmåran*. Därvid tilldelas Olof Olsson omkring två tredjedelar av *Pettertorp* och systemen Carolina resten. Skifteshandlingarna ger inget besked om någon bostad i området, vilket tyder på att boendet i *Pettertorp* har upphört.

Den sista backstugan

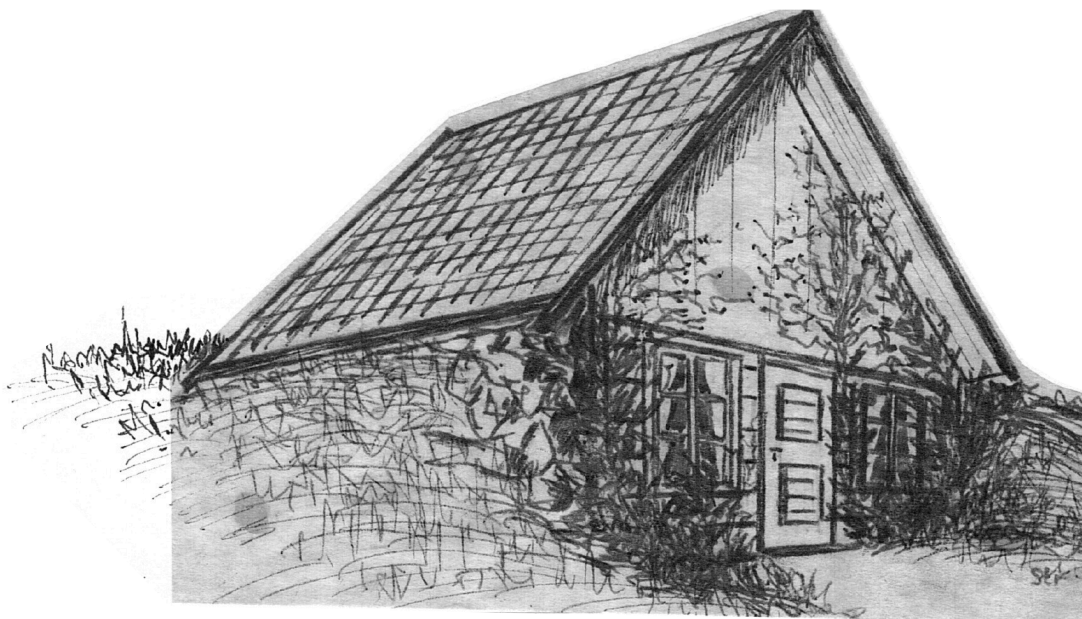
Traktens sista bebodda backstuga av enrumstyp ligger emellertid inte i Askerudsberget. I Huseby hemman, på Moan i en dunge omkring 100 meter nordost *Lars-Petter*, finns fortfarande resterna av Kûja, som beboddes fram till omkring 1930.

Vid laga skifte 1849 var Sven Jonsson torpare på Husebymon, 1868 är hans son Lars Svensson undantagsägare, 1871 är en yngre son Sven Svensson *inhysesjon* hos sin äldre bror, troligen i *Kûja*, som av allt att döma är gårdens gammelstuga.

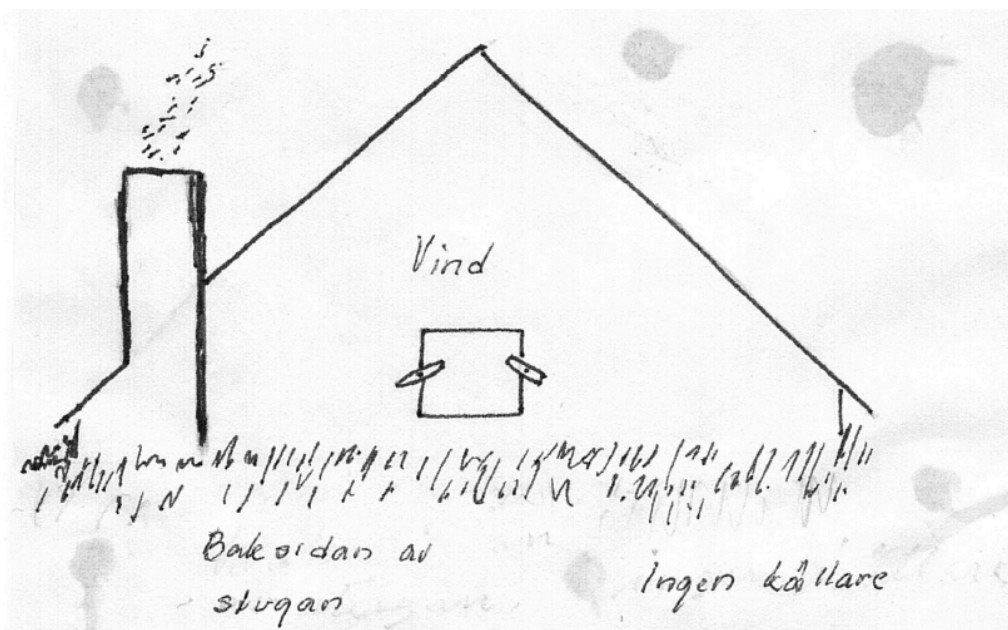
Sven Svensson, född på Husebymon 1844, är dräng på Björsbyholms herrgård på 1860-talet och ingår där äktenskap med jämngamla pigan Kajsa Nilsson, kommen från trakterna kring Hällsjön. De får sju barn Sven August *1865, Nils Johan *1867, Mathilda *1869, Emma Kristina *1872, Emil *1877, Olof Vilhelm *1880 och Elin Maria *1883, de fyra yngsta födda i *Kûja*. Mathilda flyttar till Stockholm, Elin till Göteborg och en släktgren finns i Malmö.

Enligt husförhörslängden 1890 är Sven återigen *dräng* med hustru och de tre yngsta barnen hemma i *Kûja*. År 1900 är alla barnen utflugna och Sven och Kajsa har antagit familjenamnet Holmqvist.

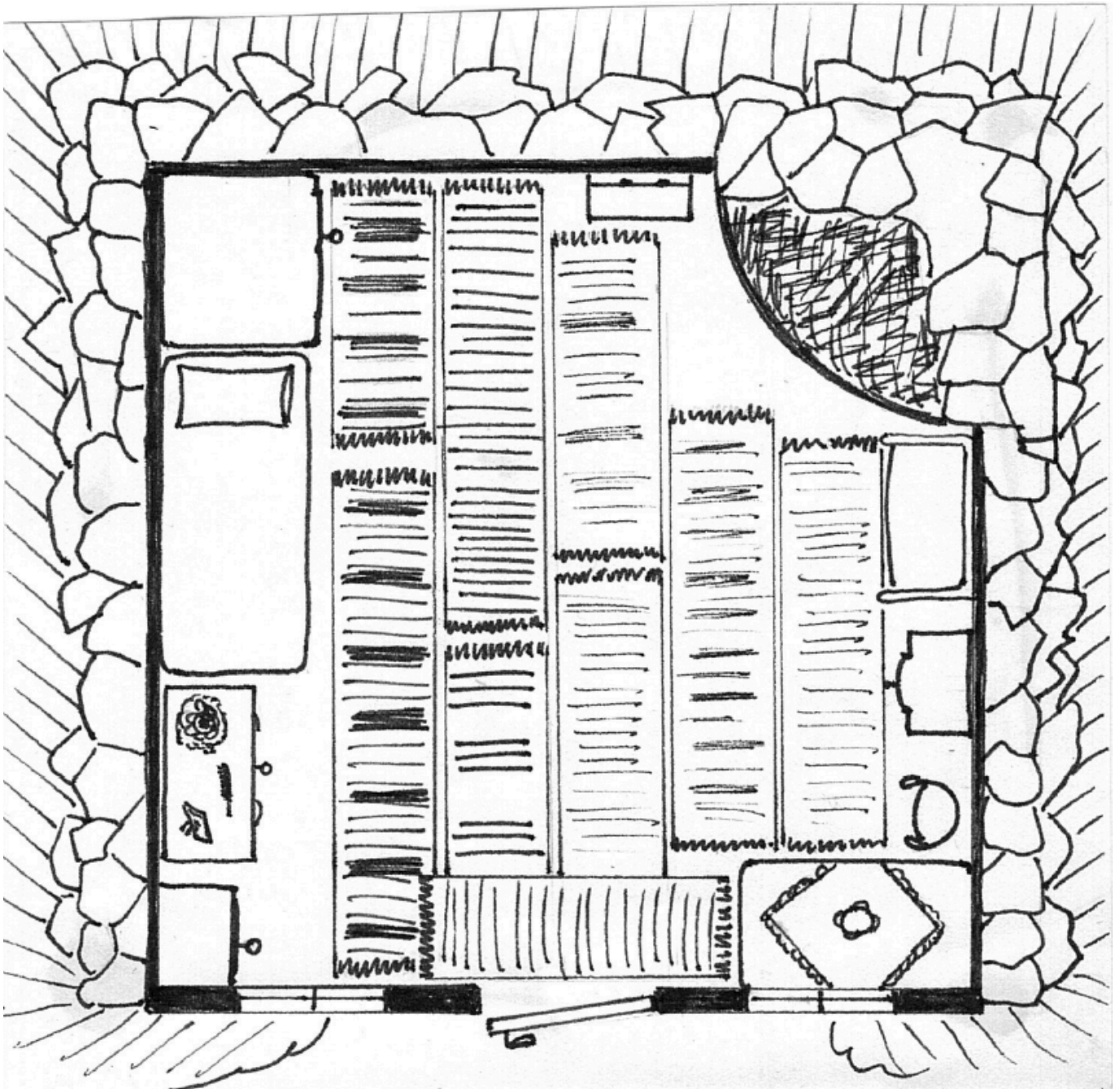
År 1904 rustades *Kûja* och bl.a. installeras en kokspis i den öppna hällen, där tidigare den öppna elden varit bostadens enda energikälla för både värme och matlagning. För övrigt får den det utseende som den har på bilden nedan. Kort därefter avled Sven.

Här är *Kûja* tecknad efter närmaste grannens Emma när Lars-Petter beskrivning. Emma har även kontrollerat och godkänt teckningen. Rikligt med blommor och grönt kring stugan.

Kûja sedd från baksidan. Originalteckning av Emma när Lars-Petter.

Planskiss av Kûja, även den efter Emmas beskrivning. Skåp, säng och byrå till vänster, köksbord inna för fönstret till höger och efter väggen stol, byrå och soffa. I hörnet spiselhällen och över hela golvet vackra trasmattor. Ytterst prydligt och alltid väl pyntat är ett allmänt omdöme.

Fattighjonet *Kajsa i Kûja* är synnerligen populär bland ungdomen och till *Kûja* går man och dansar på lördagarna. Inför Kajsas 80-årsdag 1924 smyger sig ett gäng ungdomar dit och målar och tapetserar i hennes frånvaro. Detta fotografi togs utanför stugdörren på själva födelsedagen.

Från vänster i övre raden ser vi: Axel på Björse, Ola i Täppa, Johanna Olsson på Moan, Anna och Petter när Lars-Petter, Mari på Moan (Kongsa) och Ram. I mitten flankeras Kajsa av Elin Rådström och Lina på Björse. Längst fram från vänster: Helga Ram, Emma när Åskålingen och Gertrud Ram.

Sista tiden på Moan sover Kajsa hos grannarna Ram och har *Kûja* som daghem. Hon avlider 1934 hos dottern i Göteborg.

Nöjesberget

Askerudsberget har i långliga tider varit allmogens nöjestempel. Det berättas att i mitten av 1800-talet tråddes dansen under ljusa sommarnätter uppe vid *Grentorp* (22), en tradition som fortsatte vid *Gammel-Hallan* (21), när familjen Hallberg lämnade stugan på 1880-talet. Vid dessa danskvällar dök den första moderna velocipeden upp i Ingmår. Det var ett par Sunnepojkar som kom för att imponera på flickorna. De parkerade nere vid landsvägen till stor glädje för småpojarna, som tog tillfället i akt att lära sig åka cykel. En av dem var *Karl-Ors*.

I början av 1900-talet var nöjeslivet förlagt till *Skyttepaviljongen* (9), som revs omkring 1910. En dansbana iordningställdes nedanför Gullringsbacken, väster om vägen, där man roade sig på 1910-talet. På 20-talet flyttade man till andra änden av berget, väster om vägen till *Elleka* (26). Här var syskonen Hägg (Häck) zigenarorkester med unga fröken Hägg som vokalist, det stora dragplåstret under flera år.

På 1930-talet var festplatsen åter förlagd till Askerud, först vid vägen upp till *Tröllomman* (15) och sedan vid *Fattigstugan* (12), där den stannade för gott. Arrangörer är SLU och sedan Ingmårs IK bildats, även denna.

I augusti 1929 kommer turismen till berget. Bil-Ola skriver arrendekontrakt på *Tröllomman* (15) och bygger utsiktstorn intill forngraven på krönet och en serveringskiosk vid ängen nedanför. Ängen, en gång torparens åker, är tänkt som tältplats för långväga gäster. På bergets lodräta sida ovanför vägskålet i Askerud målas UTSIKTEN i vitt och därifrån byggs trätrappor, landgångar och andra hjälpmedel för besökarna.

Från maj 1932 hyr Anna Larsson (*Anna i Jâ!*) och Emma Olsson (*Emma i Hagjâ!*) anläggningen, för att så småningom helt ta över. Våren 1934 bygger de ut serveringen med en stor veranda under tak, där det dansas illegalt till trättgrammofon onsdag, lördag och söndag från 1 maj till 15 augusti. Kassaboken visar att grammofonen inköpts för kronor 2:50.

Lönsamheten var dålig. 1934 lyckades Anna och Emma få ut 55 kronor vardera. Dagskassan kunde på vardagar komma upp till 5 kronor i bästa fall, på onsdagarna möjligen 10 kronor, men på söndagarna mellan 40 och 60 kronor.

Söndagen den 1 juli 1934 har man tydligt invasion på *Kiket* av någon anledning. Rekordkassan 295 kronor kan nämligen noteras. Totalomsättningen för året är 1231 kronor.

Utsikten på Askerudsberget blir aldrig den turistattraktion man tänkt sig. Tältstaden förblir oanvänd och plöjs upp av ägaren, trots arrendatorernas protester. Men som mål för söndagsutflykten är platsen mycket populär i hela socknen.

1936 slår Anna och Emma igen för alltid och dansbanan blir ladugårdstak i Haggärdet i Norra Såneby.

Nöjesberget, version 2

Artikeln "Nöjesberget", skriven av Gunborg Olsson följer. Det är en utökad version kompletterad med bilagor, baserad på Börje Stenslers och John Olssons anteckningar avseende människor och gårdar i Ingmår. Den är OCR-inläst för att göra den sökbar. OBS: Annonsen för sista danskvällen med Jack Wilsons kvartett är INTE bifogad.

NÖJESBERGET

så benämndes Askerudsberget av släkt- och hembygdsvorskaren Börje Stensler i Ingmår. Utifrån dennes och John ”i Hagjal” Olssons anteckningar om nöjeslivet i Ingmår under flydda tider har jag vaskat fram följande fakta om dansbanor på Askerudsberget.

Omkring sekelskiftet 1899 - 1900 byggdes en skyttepaviljong väster om den gamla landsvägen - som då utgjorde huvudvägen norrut från Ingmår - och norr om den gångstig som leder ned till badplatsen Stahalla vid Fryken. Denna skyttepaviljong revs år 1907. Därefter iordningställdes en dansbana längre norrut mot Björkefors vid Gullringsbacken, där ungdomarna roade sig under 1910-talet fram till omkring 1917 då en ny dansbana sattes upp i södra änden av Askerudsberget på marker tillhörande Emtingen i Gunnarsby.

Tidigare hade lokala musiker stått för dansmusiken men nu kom det större musikkapell som till exempel syskonen Häcks zigenarorkester från Hagfors. Nu hade dansstället utökats med skjutbana varjämte försäljning av godis och cigaretter ombesörjdes av Gunnar Schelin, Gunnarsby.

På de förutvarande dansplatsema gick man runt med hatten och skramlade ihop till spelmannen. Nu började man så småningom att ta upp entréavgift med 50 öre men eftersom avgränsningen var bristfällig var det lätt att smita in. Omkring år 1929 avslutades dansbaneverksamheten vid den s.k. Herrgårdsbacken.

I augusti 1929 kom en annan företeelse att etablera sig på Askerudsberget. Olov Olsson ”Bil-Ola” från Sunne hade skrivit arrendekontrakt (bifogas) med Lars Larsson i Askerud på ett markområde vid fornlämningen Tröllomman. Nu skulle turisterna invadera Askerudsberget. Ett utsiktstorn och en serveringskiosk byggdes (foto och affischer bifogas). På en lodrät bergssida mot öster låter Bil-Ola måla flera meter höga bokstäver med orden ”TILL UTSIKTEN”.

Från maj månad 1932 hyr Anna ”i Jal” Larsson och Emma ”i Hagjal” Olsson anläggningen för att så småningom helt ta över (hyreskontrakt o utskänkningstillstånd bifogas.) Våren 1934 byggs serveringen ut med en stor veranda under tak, där det dansas illegalt till trattgrammofon onsdag, lördag och söndag under tiden 1 maj - 15 augusti. Enligt kassaboken hade grammofonen inköpts för kronor 2:50.

Lösamheten var dålig. År 1934 lyckades Anna och Emma få ut vardera 55 kronor. Dagskassan kunde i bästa fall under vardagar uppgå till 5 kronor, men på söndagar upp till 60 kronor.

Söndagen den 1 juli 1934 var det tydligen invasion på ”Kiket” som anläggningen kallades. En rekordkassa på 295 kronor noterades.

Utsikten blev aldrig den turistattraktion ”Bil-Ola” eller Anna och Emma hoppats på. 1936 rivs anläggningen och dansbanan blir ladugårdstak i Haggärdet i Norra Soneby.

1937 byggs nästa och sannolikt den sista dansbanan i Ingmår. På en plats knappt en kilometer norr om ”Bil-Olas” skapelse och som kallades ”Fattigstugetomten” byggde Sunne Östra SLU-avdelning en sexkantig dansbana med kiosk, kaffeservering, lotterikiosk, skjutbana och talarstol.

Ordförande i SLU-avdelningen var Fridolf Nilsson, Östra Tomta, Norra Sånby. Han hade stor del i verksamheten vid Askerudsbergets dansbana.

Under denna dansbanas blomstringstid på 1930–1940-talen kunde upp till 700 personer lösa inträde. Nästan alla dessa var cykelburna även om någon enstaka bil försökte hitta lämplig parkeringsplats på några åkerlappar i närheten. I början hjälpte Nils ”Sme-Nisch” Svensson med att transportera besökare till festplatsen. Han hade byggt om en lastbil till buss och den användes för matartransporter från stora landsvägen upp till dansbanan.

Under 1938 trädde dansen till lokala musiker som exempelvis Ernst Karlsson, Nils Källgren och Gösta Eklund. Serveringen sköttes av Frida ”På Stranna” Andersson och Fru Smidt.

Vid en danskväll 1939 med cirka 600 betalande spelade Hälsinge-Kalle dragspel och en som kallades för Munken spelade fiol.

Pålitliga ordningsvakter under många år var Ivan Källgren, Hagen, Askerud och Gösta Larsson, Torp, Norra Arneby.

Omkring år 1949 upphörde Sunne Östra SLU-avdelning med sin verksamhet och Ingmårs IK övertog ansvaret för verksamheten på festplatsen. Nu var det framför allt Ivan Nilsson, Gunnarsby, som hade huvudansvaret för tillställningarna på festplatsen. Antalet fester minskade tyvärr, men vid något enstaka tillfälle hade arrangörerna lyckats skaffa kända dansorkestrar. Exempelvis spelade Sven-Ingvars en danskväll- troligen år 1958.

1959 var sista året som toner från något dansband hördes på Askerudsberget. Den sista danskvällen var onsdagen den 12 augusti 1959 och då till tonerna Jack Wilsons kvartett. (Annons bifogas).

En av besökarna den kvällen var Stig Persson (Norra Arneby) numera Vitteby. Han berättar att den kvällen hade Konsum hyrt Kolsnäsudden i samband något jubileum och att det där gavs operetten My Fair Lady. Stig Persson hade först besökt Kolsnäsudden för att därefter besöka den sista danstillställningen på Askerudsberget. Det var ytterligare ett antal personer som samma kväll hann med två festplatser.

Stig minns även att försäljningen av godis sköttes av Sigurd Nygren, som då var lanthandlare i Ingmår.

ARRENDEKONTRAKT.

Undertecknad, Lars Larsson, Där näst i Askerud utarrenderar härmed på en tid av tio (10) år ett område å det s. k. Askerudsberget, avsett för byggande av ett utsiktstorn, till åkerägaren Olof Olsson mot en årlig arrendesumma av kr Tjugofem (25:-). Det av hr Olsson arrenderade området omfattar dels plats för utsiktstorn med tillhörande område för anordnande av servering och dels ett nedanför bergkrönet beläget gräsbeväxt område avsett för tältstad samt rätt att använda å sistnämnda område varande källa.

Arrendesumman utgår först fr. o. m. år 1931, men äger arrendator att redan innevarande år och år 1930 disponera över området. I arrenderrätten ingår också behörlig mark för vägs anläggande.

Arrendatorn är skyldig tillse, att omkringliggande mark icke skadas och förbinder sig att ersätta eventuellt uppkommen sådan skada, ^{tramp och dylikt} som kan vara förorsakad av till utsiktstornet anlända turister och andra.

Kontraktet gäller endast under förutsättning, att ifrågasatt byggande av utsiktstorn kommer till stånd. Av detta arrendekontrakt ha två lika lydande exemplar underskrivits och växlats och förklara vi oss å ömse sidor nöjda med i kontraktet stipulerade villkor.

Askerud och Sunne den 5 aug 1929

Lars Larsson
Olof Olsson

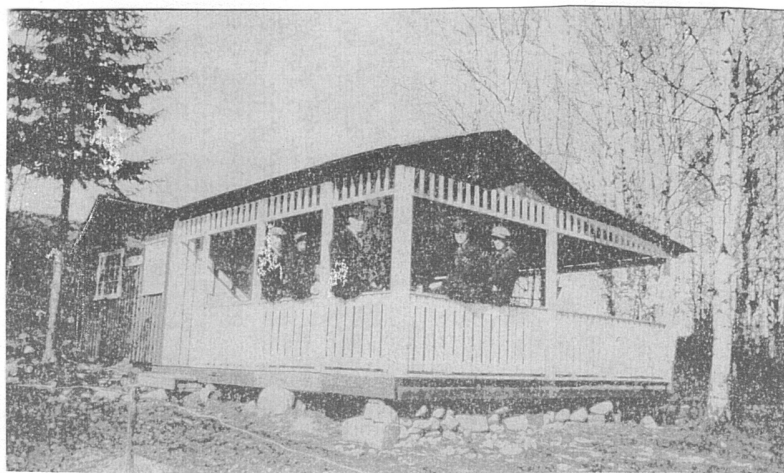
Egenhändiga namnteckningarna
berättnar

Carl G. Olsson
Platsredaktör
Sunne

OVAN, det vykort över tornet och Fryken som såldes
i serveringen nedanför själva bergkrönet.

NEDAN, serveringen efter avslutad utbyggnad i april 1934.
I bildens vänstra kant skimtar bergkrönet, där
forngraven och utsiktstornet är belägna utanför
bild.

TURISTER!

Se den vackra utsikten samt
forngraven på Askerudsberget

Servering och Camping på berget

(5 km. norr om Sunne)

Sunne Tryckeri Aktiebolag, Sunne — 1935

För underhåll av tornet och
markarrende

upptages en avgift av

25 öre

per person.

Som minne av besöket erhålles vidstående vy
från utsikten.

Avgiften erlägges i kiosken.

H y r e s k o n t r a k t .

Till fröknarna Anna Larsson i Norra Borgeby och Emma Olsson i Norra Soneby, bägge i Sunne socken, förhyr undertecknad härmed *en* mindre mig tillhörig serveringskiosk å det s.k. Askerudsberget i Sunne socken ^{och} ~~en~~ även nyttjanderätten till det omkring kiosken befintliga markområdet samt på följande villkor:

1/ Hyrestiden bestämes från och med den 1 maj 1932 till den 1 maj 1933.

2/ Hyressumman är bestämd till 200 kronor och erlägges på följande sätt:

a/ Kontant den 1 juni 1932 kronor 66:66;

b/ Kontant den 1 juli 1932 kronor 66:66;

c/ Kontant den 1 augusti 1932 kronor 66:67.

3/ Förutom här ovannämnda kiosk uthyres jämväl följande inventarier:

1 fotogénkök, 1 5-liters kaffekokare, 1 3-liters kaffekokare, 2 15-liters sinkhinkar, 1 25-liters zinkbalja, 1 järnskopa, 1 större sil, 1 mindre sil, 5 brickor, 1 brödkorg, 24 dricksglas, 12 assietter, 4 kaffekannor, 23 kaffekoppar, 25 kaffefat, 3 par tekoppar, 3 mindre kaffekoppar, 1 tillbringare, 3 udda koppar, 1 fat, 36 teskedar, 3 porslinsgrädkannor, 2 glasgrädkannor, 2 sockerskålar av glas, 3 d:o av porslin, 2 glasskålar, 1 korkskruv, ~~1 kg. kaffekaffe och 10 socker.~~

4/ Förestående inventarier skola återställas vid avträdet i det skick de mottogas. Skulle något brista, skola ägarna därför erlägga betalning.

- 5/ Det åligger fröknarna att noga tillse, att besökande icke beträda sådda områden. De skador, som i sådant fall kunna åstadkommas, åligger det fröknarna att gälda. Vidare åligger det fröknarna att noga verkställa rengöring av det förhyrda området, särskilt skola papper och annat avfall ihopsamlas varje kväll.
- 6/ Den å utsiktstornet befintliga flaggan skall hissas varje morgon och nedtagas på kvällen, var jämte den mig tillhöriga turistboken skall utläggas och intagas från tornet varje morgon och kväll.
- 7/ De medel, som eventuellt inflyta i den å utsiktstornet befintliga sparbössen, skola användas till utsiktstornets underhåll och får alltså icke behållas av fröknarna.
- 8/ Elektriskt ljus /25 lampor/ jämte tomtarrendet betalas av undertecknad Olsson.
- 9/ Det elektriska ljuset skall brinna varje natt, under månaderne juni, juli och augusti.

Förestående kontrakt, varav två exemplar upprättats och sålats, godkännes till alla delar.

Summe den 21 april 1932.

Alaf Olsson

~~Egenhändiga namnteckningarna bevitna.~~

Anna Larsson

Emma Olsson

Egenhändiga namnteckningarna bevitna

M. G. Larsson

Per W. Larsson

KUNGL. MAJ:TS BEFALLNINGSHAVANDE

I
VÄRMLANDS LÄN.

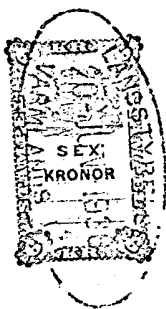
LANDSKANSLIET.

212 - 113
Ek.D:m 1936.

R e s o l u t i o n .

På framställning i ämnet, däröver landsfiskalen i Värmlands-Sunne distrikt efter nykterhetsnämnden i Sunne socken hörande avgivit infordrat yttrande, vill Konungens Befallningshavande i Värmlands län, med stöd av 11 § Kungl. Förordningen den 8 maj 1925 angående försäljning av vissa alkoholfria och därmed jämförliga drycker, härigenom meddela Anna Larsson i Norra Borgeby, Ingmår, vilken på grund av verderbörlig anmälan äger att vid Askerudsbergets utsiktstorn inom hemmanet Askerud i Sunne socken till allmänheten idka utskänkning av alkoholfria drycker, tillstånd att under tiden från och med denna dag till vidare till och med den 31 augusti 1936 bedriva ifrågavarande utskänkning till klockan halv tolv på natten; skolande därvid föreskrifterna i ovannämnda Kungl. Förordning noggrant iakttagas.

Karlstad i landskansliet den 19 juni 1936.

A. Hagerf.

R. J. Lundström

Stämpel 6 kronor.

Nr 1453.

ms
3

Original i handskrift och handlingar förvaras i Ingmårs Bygdeförenings arkiv i Ingmårs skola.
Sökning och mätning i *Berget* och intervjuer: Börje Stensler, John Olsson
Sammanställning, arkivforskning, kartor, skisser o.dyl.: Börje Stensler
Denna datorinskrivna pdf-kopia kan laddas ned via hemsidan.
Inskrift och fotnötter: Olov Bergqvist (OB) 2014-09-29.